

## 1 JOHDATUS RYHMÄKANNEJÄRJESTELMÄÄN

### 1.1 Mikä ryhmäkanne on?

Ryhmäkanteella tarkoitetaan oikeudenkäyntiä, jossa kantaja käy oikeutta ryhmän eduksi ilman nimenomaista toimeksiantoa ryhmän jäseniltä siten, että asiassa annettava tuomio tulee ryhmän jäseniä sitovaksi. Suomen oikeusjärjestyksen mukaan oikeusturvaa voidaan yleensä hakea tuomioistuimessa vain omille oikeuksille ja eduille, eivätkä tuomion oikeusvaikutukset yleensä ulotu asianosaisia laajemmalle. Toiseen ulottuvin oikeusvaikutuksin tai yleisen edun nimissä voidaan kannetta ajaa vain poikkeustapauksissa.

Ryhmäkanne (class action, grupptalan) tarjoaa mahdollisuuden ajaa kannetta myös muiden puolesta. Asianosaisena ryhmäkanneoikeudenkäynnissä esiintyy vain ryhmän edustaja, mutta tuomion oikeusvaikutukset ulottuvat myös ryhmän jäseniin, vaikka he eivät ole asianosaisina oikeudenkäynnissä. Ryhmän edustaja ei tarvitse valtuutusta ryhmän jäseniltä. Ryhmän jäseniltä voidaan kuitenkin edellyttää nimenomaista ryhmään liittymistä (opt-in), jotta ratkaisun oikeusvaikutukset sitoisivat ryhmän jäsentä. Toinen mahdollisuus on se, että tuomioistuimen ratkaisun oikeusvaikutukset sitovat ryhmän jäseniä ilman muuta ja jopa riippumatta siitä, olivatko he edes tietoisia ryhmäkanneoikeudenkäynnistä. Ryhmän jäsenillä on kuitenkin oikeus irrottautua ryhmästä ja jäädä siten oikeudenkäynnin ja ratkaisun oikeusvaikutusten ulkopuolelle (opt-out). Ryhmäkannetta ajetaan ryhmän eduksi. Vaatimusten tulee siten koskea kaikkia ryhmän jäseniä ja kanne voidaan perustaa seikkoihin, jotka ovat ryhmän jäsenille yhteisiä.

Ryhmäkanteen keskeisenä käyttöalueena pidetään yleisesti siviiliprosessia. Periaatteessa ryhmäkanne voisi olla mahdollinen myös rikosprosessissa, hallintomenettelyssä ja hallintolainkäytössä. Näihin menettelyihin liittyy kuitenkin sellaisia erityispiirteitä muun muassa syyttäjän aseman, viranomaisten selvitysvelvollisuuden sekä hallintoasioissa laajoja ihmisryhmiä koskevan kuulemisvelvollisuuden sekä puhevallan ja valitusoikeuden järjestelyn vuoksi, että ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksien ja -tarpeen selvittäminen vaatisi niiden osalta erillisen tarkastelun. Työryhmä onkin rajoittunut tarkastelemaan ryhmäkannetta vain siviiliprosessin osalta.

Siviiliprosessissa ryhmäkannetta voidaan käyttää periaatteessa kaikissa eri kannelajeissa: suoritus-, vahvistus-, muotoamis- ja kieltokanteissa. Keskustelua on käyty siitä, voidaanko ryhmäkannetta ylipäättänsä pitää tarpeellisenä kieltokanteiden osalta, joissa tuomioistuinta vaaditaan kieltämään vastapuolta tekemästä jotakin taikka uusimasta tai toistamasta tietynlaista menettelyä. Kyseenalaistamisen yhtenä perusteena on se, että yhdenkin henkilön ajama kieltokanne voi koitua laajemman piirin hyväksi. Näin on erityisesti niissä tapauksissa, joissa kuluttaja-asiamies ajaa kuluttajakollektiivin hyväksi markkinaoikeudessa elinkeinonharjoittajaan kohdistuvaa kieltokannetta, jolla pyritään estämään tietyn kuluttajien kannalta epäasianmukaiseksi tai muutoin sopimattomaksi katsotun menettelyn jatkaminen. Työryhmä on katsonut, että ainakaan tällaiset kollektiiviset kieltokanteet eivät kuulu ryhmäkanteen ydinalueen piiriin ja niiden tarkastelu onkin jäänyt selvityksessä vähemmälle huomiolle.

Ryhmäkanteiden tyyppisten järjestelyjen toteuttaminen on mahdollista myös lautakuntatyypisissä riidanratkaisuelimissä, kuten kuluttajavalituslautakunnassa. Ruotsissa tällainen ryhmävalitusmenettely on otettu käyttöön kuluttajavalituslautakunnassa jo 1990-luvun alussa.

Oikeudenkäynnissä ryhmä saattaa esiintyä paitsi kantajapuolella myös vastaajapuolella. Vastaajakanteiden onkin katsottu muodostavan oman ryhmäkannetyypinsä. Suomessa ei ole kuitenkaan nähty erityistä tarvetta oikeudenkäyntimenettelylle, jossa ryhmä esiintyisi vastaajapuolella.

Ryhmäkanne on tavallinen anglo-amerikkalaisissa maissa ja sellainen järjestelmä on esimerkiksi Yhdysvalloissa, Englannissa, Kanadassa ja Australiassa. Näissä maissa on voimassa yleinen ryhmäkanejärjestelmä, joka mahdollistaa erilaisten siviilioikeudellisten kanteiden ajamisen. Muualla Euroopassa yleinen ryhmäkanejärjestelmä on voimassa vain Ruotsissa.

Eräissä Euroopan maissa järjestöillä on oikeus kieltokanteiden ohella ajaa vahvistus- ja suorituskannetta jäsenistönsä tai yksittäisten jäsentensä hyväksi. Ryhmäkannelainsäädännön säätämisestä keskustellaan useissa Euroopan maissa ja eräissä maissa on kehitetty ryhmäetuja koskevia oikeussuojakeinoja. Norjassa on maaliskuussa 2005 annettu ryhmäkannelainsäädännöstä hallituksen esitys.

Ryhmäkanteen on katsottu soveltuvan ennen muuta *kollektiivisten*, *hajaantuvien* (diffuusien) ja *pirstoutuneiden* (fragmentaaristen) oikeussuojatarpeiden tyydyttämiseen. Kollektiivisia ovat sellaiset

oikeussuojatarpeet, joissa oikeussuojaa haetaan yhden asianosaisen sijasta kollektiivisesti ryhmälle. Suomen oikeusjärjestyksen mukaan tyypillinen esimerkki kollektiivisten oikeuksien suojaamisesta ovat kuluttaja-asiamiehen markkinaoikeudessa ajamat kieltokanteet esimerkiksi elinkeinonharjoittajan lainvastaisen markkinoinnin kieltämiseksi. Ryhmäkanteesta käydyssä keskustelussa kollektiivisina on pidetty myös sellaisia asioita, joissa useilla henkilöillä on sama tai samanlainen yksilöllinen oikeudellinen vaatimus. Kysymys voi esimerkiksi olla useista henkilöistä, jotka ovat ostaneet samanlaisen virheellisen kulutushyödykkeen tai joita sama ympäristövahinko koskettaa.

Hajaantuvia (diffuuseja) oikeussuojatarpeita voi ilmetä tilanteessa, jossa jonkun oikeudenloukkauksen, esimerkiksi ympäristövahingon vaikutukset hajaantuvat laajalle ja jossa vahinkoa kärsineiden piiriä voi olla vaikea määritellä tarkasti. Pirstoutuneita (fragmentaarisia) ovat edellä mainituissa tilanteissa niin pieniksi hajaantuvat oikeussuojatarpeet, että yksittäisen oikeussuojavaatimuksen esittäminen ei ole mielekäästä oikeudenkäynnin kustannusten tai muiden syiden vuoksi.

Osin edellä mainittuun liittyen on myös käytetty termiä prosessikelvoton pienvaade silloin, kun riidan kohteena oleva intressi on niin vähäinen, että se alittaa ne kustannukset, joita oikeudenkäyntiin ja vaateen toteuttamiseen tarvitaan. Jos tällaisten vaateiden esittäjiä on suurempi joukko, oikeudenkäynnin yksikkökustannukset tulevat pienemmiksi ja siten vaatimusten ajamista oikeusteitse saatetaan pitää perusteltuna esimerkiksi ryhmäkannetyyppisen menettelyn avulla.

## **1.2 Julkiset ryhmäkanteet, järjestöryhmäkanteet ja yksityiset ryhmäkanteet**

Ryhmäkanteet jaetaan julkisiin ryhmäkanteisiin, järjestöryhmäkanteisiin ja yksityisiin ryhmäkanteisiin sen mukaan, kuka esiintyy oikeudenkäynnissä ryhmän puolesta. Julkisessa ryhmäkanteessa ryhmän edustajana on viranomainen, jolle oikeus ryhmäkanteiden ajamiseen on laissa säädetty. Tällaisia viranomaisia voivat olla esimerkiksi kuluttajansuoja- tai ympäristöviranomaiset.

Järjestöryhmäkanteessa kantajana on yhdistys tai muu yhteisö, joka ajaa kannetta jäsentensä tai yleisen edun nimissä. Laissa voidaan yhteisöltä edellyttää esimerkiksi riittävän laajaa jäsenpohjaa tai sitä, että järjestön oikeus ajaa ryhmäkannetta rajoittuu järjestön sääntöjen tarkoittamiin asioihin. Tyypillisesti järjestöryhmäkanteen on katsottu liittyvän kieltokanteen ajamiseen, mutta eräissä maissa järjestöt voivat

myös vaatia suoritusta edustamalleen intressitaholle kollektiivisesti tai yksittäisille jäsenilleen.

Yksityisessä ryhmäkanteessa ryhmän edustajana on luonnollinen tai juridinen henkilö, jolla itsellään on intressi kanteen nostamiseen. Yksityinen ryhmäkanne on anglo-amerikkalaisessa oikeusmaailmassa muodostanut ryhmäkanteiden ydinalueen ja yleensä ryhmäkanteesta puhuttaessa tarkoitetaan yksityistä ryhmäkannetta. Yksityisellä ryhmäkanteella voidaan tähdätä ryhmän jäsenten yksilöllisten oikeussuojatarpeiden tyydyttämiseen eli vaatia suoritusta ryhmälle jaettavaksi tai suoraan ryhmän yksittäisille jäsenille.

Suomessa vuonna 1995 valmistuneessa ehdotuksessa (OLJ 1/1995) ehdotettiin julkista, järjestö- ja yksityistä ryhmäkannetta. Vuonna 1997 valmistuneessa ehdotuksessa kannevalta olisi ollut yksittäisellä ryhmän jäsenellä ja kuluttaja-asioissa kuluttaja-asiamiehellä. Järjestöillä kannevaltaa ei olisi ollut (3/1997).

### **1.3 Ryhmäkannejärjestelmän tavoitteista ja järjestelmään kohdistetusta kritiikistä**

Ryhmäkanteen yleisiä oikeuspoliittisia tavoitteita on kirjattu muun muassa aikaisempiin, 1990-luvulla valmistuneisiin suomalaisiin lainvalmisteluasiakirjoihin. Nämä tavoitteet ovat olennaisilta osiltaan samanlaisia kuin muuallakin, esimerkiksi Ruotsissa, on ryhmäkanejärjestelmän puolesta esitetty. Järjestelmän keskeisinä tavoitteina on siten pidetty oikeudenloukkauksen kärsineiden oikeusturvan lisäämistä, oikeusjärjestelmän preventiivisen, väärinkäytöksiä ehkäisevän voiman lisäämistä sekä prosessiekonomisten etujen saavuttamista korvaamalla useita erillisiä oikeudenkäyntejä yhdellä kollektiivisella oikeudenkäynnillä.

Myös ryhmäkanejärjestelmää vastustavat näkemykset ovat yleensä eri puolilla samanlaisia. Ryhmäkanteen on katsottu vain monimutkaistavan ja pitkittävän oikeudenkäyntejä sekä aiheuttavan turhia oikeudenkäyntejä. Lisäksi ryhmäkanejärjestelmää on kritisoitu siitä, että sitä käytetään epäasianmukaisesti hyväksi taloudellisten etujen kiristämiseen yrityksiltä, mistä ainakin Yhdysvalloista saatujen kokemusten mukaan hyötyvät lähinnä näitä kanteita ajavat asianajajat.

Ryhmäkanteesta käydyssä keskustelussa esitetään usein myös näkemyksiä ryhmäkanejärjestelmän vaihtoehtoista eli sellaisista menettelyistä, joiden avulla ajatellaan voitavan saavuttaa niitä oikeuspoliittisia tavoitteita, joihin myös ryhmäkannelainsäädännöllä pyritään. Tällaisina vaihtoehtoina on keskusteltu

kanteiden käsittelemisestä yhdessä (subjektiivisesta kumulaatiosta), pilottioikeudenkäynnistä, ennakkoratkaisupyyntö- tai ohivalitusmenettelystä ja lisäksi vähemmässä määrin eräistä muista tuomioistuinmenettelyyn liittyvistä vaihtoehtoista (ks. jaksossa 4.3).

#### **1.4 Ryhmäkannemenettelyn lainsäädännöllisiä keskeiskysymyksiä**

Ryhmäkannеоikeudenkäynnissä on eräitä erityispiirteitä ja käsittelyvaiheita, jotka eroavat tavanomaisesta oikeudenkäynnistä ja joihin joudutaan ottamaan kantaa ryhmäkannelainsäädännön sisältöä harkittaessa.

Ryhmäkanteen tuomioistuinkäsittely alkaa *erityisellä aloittamisvaiheella*, jossa haastehakemuksen perusteella tutkitaan, hyväksytäänkö asia käsiteltäväksi ryhmäkanteena. Tästä tehdään Yhdysvalloissa aina erityinen päätös (certification), mutta esimerkiksi Ruotsissa oikeudenkäynti voi alkaa ilman erillistä päätöstä, jos tuomioistuin katsoo ryhmäkannеоikeudenkäynnin edellytysten täyttyvän.

Laissa on säädettävä siitä, millä tavalla ryhmän jäsenten vaatimusten on liityttävä toisiinsa. Voidaan edellyttää esimerkiksi, että niiden tulee johtua samasta tai samanlaisesta perusteesta tai niitä yhdistää sama oikeudellinen kysymys. Yleensä säädetään myös ryhmän määritelmästä. Lisäksi on säädettävä siitä, mitkä kaikki ryhmäkannetyypit (viranomais-, järjestö- ja yksityinen ryhmäkanne) ovat mahdollisia. Tämän valinnan ohella voidaan ryhmän edustajana toimivan kantajan intressille ja taloudelliselle kantokyvyille asettaa vaatimuksia. Vielä voidaan säätää niistä yleisistä lisävaatimuksista, joita ryhmäkanteen tutkiminen edellyttää.

Ryhmäkannelaissa on tärkeää säätää siitä, pitääkö ryhmän jäsenen *ilmoittautua* tuomioistuimelle tai muuten tullakseen ryhmäkanteen ja tuomion oikeusvaikutusten piiriin (opt-in) vai kuuluvatko ryhmän jäsenet ilman muuta ryhmäkanteen oikeusvaikutusten piiriin niin kauan, kun he eivät itse *irtaannu* ryhmästä (ns. opt-out). Opt-in -sääntely korostaa ryhmäkanteen oikeussuojaa antavaa reparaatiivista merkitystä, koska hyvityksen voi saada vain olemalla aktiivinen. Opt-out -sääntely taas tehostaa ryhmäkanteen käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta ja sanktiovaikutusta, koska korvattavaksi voi tulla myös sellaisia vahinkoja, joita asianosaiset eivät edes olisi halunneet vastapuolelta vaatia.

*Oikeudenkäyntikulusäännöksillä ja asiamiehen palkkiota koskevilla säännöksillä on oikeuspoliittinen*

keskustelu huomioon ottaen tärkeä merkitys. Laissa on säädettävä siitä, millainen vastuu oikeudenkäynnin hävinneellä on vastapuolen oikeudenkäyntikuluista sekä millainen vastuu *ryhmän jäsenellä* voi olla toisaalta vastapuolen ja toisaalta ryhmän oikeudenkäyntikuluista. Myös *ryhmän vastapuolen* oikeusturva voi edellyttää erityissääntelyä, kuten vakuuden asettamista. Ryhmäkannelaissa voi olla lisäksi säännöksiä niin sanotusta *ehdollisesta palkkiosta* (riskavtal, contingency fee). Tämä tarkoittaa sen sääntelemistä, voiko ryhmän asiamiehen palkkion suuruus olla riippuvainen oikeudenkäynnin lopputuloksesta.

Tärkeitä ovat myös tuomion *oikeusvaikutuksia* ja *korvausten jakamista* koskevat säännökset. Ne kuitenkin riippuvat muista lainsäädännöllisistä ratkaisuista siten, että opt-in -järjestelmissä tuomion oikeusvoimavaikutukset on helppo rajata ilmoittautuneisiin ryhmän jäseniin. Jos suoritus tulee ryhmälle, on sen jakaminen myös helpompaa opt-in kuin opt-out-järjestelmissä, jossa ryhmään kuuluvien henkilöllisyys ei ole välttämättä tiedossa oikeudenkäynnin päättyessäkään. Opt-out -järjestelmässä on myös säädettävä siitä, miten laajasti ja ketä koskien ryhmäkanteesta annettu tuomio estää uuden oikeudenkäynnin.

## **2 RYHMÄKANNE JA SITÄ VASTAAVAT MENETTELYT MUISSA MAISSA**

### **2.1 Yleistä**

Yleinen ryhmäkannejärjestelmä, joka mahdollistaa yksityisten ryhmäkanteiden ajamisen ryhmän jäsenten yksilöllisen oikeussuojan toteuttamiseksi, on edelleen tyypillinen vain anglo-amerikkalaisille maille. Euroopassa sellainen lainsäädäntö on voimassa Ruotsissa. Norjassa vuonna 2001 oikeuslaitoksen kehittämistä arvioinut komitea esitti ryhmäkannelainsäädännön valmistelua pitkälle Ruotsista saatujen kokemusten perusteella (NOU 2001:32). Mietintöön perustuva hallituksen esitys annettiin maaliskuussa 2005 (Ot. prp. nr. 51 (2004-2005)).

Yhteisön lainsäädäntöä ryhmäkanteesta ei ole eikä sellaista valmistelua ole vireillä. Yhteisöllä voineekin olla toimivaltaa antaa ryhmäkannetta koskevaa lainsäädäntöä vain oikeudenkäyntimenettelyjen rajat ylittävien vaikutusten osalta.

Euroopan unionin jäsenmaissa on voimassa lainsäädäntö, joka mahdollistaa kollektiivisten kieltokanteiden ajamisen kuluttajansuojan alalla. Tällaista lainsäädäntöä edellytettiin Euroopan parlamentin ja neuvoston

direktiivissä 98/27/EY kuluttajien etujen suojaamista tarkoittavista kieltokanteista. Direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että kaikissa EU:n jäsenmaissa lainsäädäntö mahdollistaa kuluttajien yhteiseksi eduksi ajettavat kieltokanteet (kollektiiviset kieltokanteet), jotka voivat koskea esimerkiksi kuluttajien kannalta sopimattoman markkinoinnin kieltämistä. Direktiivi johti - osittain jo sen valmistelun aikana - merkittäviin lainuudistuksiin ainakin Saksassa, Espanjassa ja Kreikassa. Eräissä Euroopan maissa on kuluttajansuoja-asioissa mahdollista vaatia myös suoritusta joko kuluttajakollektiiville tai yksittäisille kuluttajille. Tämän lisäksi monissa Euroopan maissa on erilaisia samansuuntaisten oikeudellisten intressien toteuttamiseen tarkoitettuja menettelyjä<sup>1</sup>.

## 2.2 Yhdysvaltojen ryhmäkannejärjestelmä

Yhdysvaltojen tuomioistuinlaitos jakaantuu liittovaltion tuomioistuimiin (Federal Courts) ja osavaltioiden tuomioistuimiin (State Courts), joiden asiallisessa toimivallassa on eroja. Ryhmäkanteet ovat kuitenkin mahdollisia molemmissa järjestelmissä ja nykyisin USA:ssa on yhteensä 49 osavaltion ryhmäkannejärjestelmää.

Liittovaltion ryhmäkannesääntö (Federal Rule of Civil Procedure 23) sai nykyisen muotonsa vuonna 1966. Se on toiminut mallina myös osavaltioiden ryhmäkannesääntelylle. Liittovaltion sääntö 23 mahdollistaa kanteen ajamisen ryhmän eduksi tai kanteeseen vastaamisen ryhmän puolesta, jos

- 1) ryhmä on niin laaja, että asian käsittely erilliskanteiden perusteella olisi epätarkoituksenmukaista,
- 2) ryhmän intressit ovat yhteneväisiä joko oikeuskysymysten tai tosiseikkojen osalta,
- 3) ryhmän edustajan esittämät vaatimukset tai väitteet ovat tyypillisiä ryhmän jäsenille, ja
- 4) ryhmän edustaja voi oikeudenmukaisesti (fairly) ja riittävästi (adequately) ajaa ja suojata ryhmän etuja.

Selvästi yleisin ryhmäkanteiden ryhmä ovat asiat, joissa tuomioistuin havaitsee oikeuskysymyksen tai tosiseikaston koskevan koko ryhmää ja ryhmäkanne on paras keino asian oikeudenmukaiselle ja

---

<sup>1</sup>OECD on keväällä 2005 julkaissut maailmanlaajuisen selvityksen kuluttajaoikeudellisista riidanratkaisuvaihtoehtoista (Draft Background Report on Consumer Dispute Resolution and Redress in the Global Marketplace, DSTI/CP (2005)6). Siihen on koottu tietoja myös eri maiden ryhmäkannejärjestelmistä.

tehokkaalle käsittelylle (Federal Rule 23 (b) 3). Tällaisen ryhmäkanteen tavoitteena on ajan, voimavarojen ja kustannusten säästö sekä toisiinsa liittyvien asioiden yhdenmukainen ratkaiseminen. Näitä suoritukseen tähtääviä kanteita on yli puolet kaikista ryhmäkanteista, ja juuri tämän säännön mukaiset kanteet ovat tulleet julkisuudessa tunnetuiksi (Willging, Hooper & Niemic, Empirical Study of Class Actions in Four Federal District Courts, Federal Judicial Center 1996 s. 8).

### 2.2.1 Ryhmäkanneoikeudenkäynnin kulku

Ryhmäkanneoikeudenkäynti liittovaltion tuomioistuimessa alkaa normaalilla haastehakemuksella, jota vastapuoli voi vastustaa. Ensimmäisenä vaiheena tuomioistuin päättää siitä, voidaanko asia ottaa käsiteltäväksi (certification). Jo tässä vaiheessa käydään merkittävä prosessi, kun vastapuoli vastustaa ryhmäkanteen tutkimista ja esittää väitteitä ja näyttöä siitä, onko ryhmän jäsenillä yhteisiä oikeudellisia tai tosiasiallisia intressejä tai onko asianosaiseksi ilmoittautuva sopiva ryhmän edustajaksi. Jos kanne hyväksytään ajettavaksi ryhmäkanteena, alkaa asian valmistelu (discovery), jonka aikana kerätään asiakirjatodistelu ja otetaan asianosaisilta ja todistajilta valaehdoiset lausunnot. Valmistelun päätteeksi vastaaja voi toimittaa tuomioistuimelle vaatimuksen kanteen hylkäämisestä käsittelyä jatkamatta (post-discovery motions). Jos kannetta ei tässä vaiheessa hylätä, oikeudenkäynti etenee pääkäsittelyyn ja tuomioon. Jos oikeudenkäynnissä tehdään sovintoehdotus, on se käsiteltävä erityisessä istunnossa, jossa tuomioistuin tarkistaa sovinnon ehdot (fairness hearing). Oikeudenkäynnin läpivieminen kestää useita vuosia, mutta yleensä ryhmäkanneasia ei jatku tuomioon asti, vaan päättyy sovintoon sitä ennen.

Ryhmän jäsenyys ja tuomion oikeusvaikutusten ulottuvuus määräytyvät opt-out-sääntelyn perusteella. Ryhmäkanne voidaan nostaa ilman ryhmän jäsenten myötävaikutusta. Ryhmän jäsen voi aloituspäätöksessä määrätyn ajan kuluessa irtaantua ryhmästä ja jättäytyä kanteen oikeusvaikutusten ulkopuolelle. Ryhmästä irtaantuminen ei kuitenkaan ole mahdollista kaikissa ryhmäkanteissa, esimerkiksi ihmisoikeus(kielto)kanteissa (FR 23 (b) 2).

Yhdysvalloissa on viime vuosina annettu lakiesitykset (Class Action Fairness Act), joilla on pyritty lieventämään tai estämään eräitä ryhmäkannejärjestelmän epäkohtina pidettyjä seikkoja. Tarkoituksena on

---



ollut esimerkiksi ohjata osavaltioiden rajat ylittävät ryhmäkanteet käsiteltäväksi liittovaltion tuomioistuimissa. Asianajopalkkion sekä ehdollisen korvauksen laskentaperusteita tarkistettaisiin ryhmäkanteissa, joissa ryhmän jäsenet saavat hyvityksen vähäarvoisten alennuskuponkien muodossa. Ryhmän asianajajan ehdollinen palkkio laskettaisiin lunastettujen kuponkien arvon perusteella. Jos asianajajan palkkio ei määräydy ryhmälle tulevan hyvityksen perusteella, on sen laskentaperusteena pidettävä aikaa, jonka asianajaja on kohtuudella voinut käyttää asian valmisteleamiseen. Tuomioistuimen pitää vahvistaa asianajajan palkkion määrä. Tuomioistuin saa hyväksyä vain oikeudenmukaisen, kohtuullisen ja riittävän alennuskuponkisoivinnon (coupon settlement). Aikaisempina vuosina lakiehdotukset ovat kaatuneet. Viimeisin ehdotus on hyväksytty ja presidentti Bush on allekirjoittanut lain helmikuussa 2005.

Yhdysvaltain ryhmäkannejärjestelmää on arvosteltu siitä, että ryhmäkanne voidaan panna vireille varsin kevein perustein muun muassa siksi, että hävinneellä osapuolella ei ole riskiä vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Näihin asioihin erikoistuneet asianajotoimistot etsivät asiakkaita lupaamalla merkittäviä voittoja ja usein vastaajana olevat yhtiöt joutuvat maineensa säilyttääkseen suostumaan sovintoihin, vaikka kanteen perusteet ovat heikkoja. Ryhmän jäsenten saavuttama hyöty voi olla usein marginaalinen ja käytännöksi on muodostunut asian sopiminen tarjoamalla ryhmän jäsenille hyvitykseksi erilaisia ilmaistuotteita ja alennuskuponkeja. Asianajajien palkkiot voivat olla huomattavia ja ne voivat edustaa merkittävää osaa sovitusta tai tuomitusta korvauksesta. Kriitikot ovatkin sanoneet, että ryhmäkanne palvelee vain niitä ajavien asianajotoimistojen etua. Toisaalta esitetystä voimakkaasta kritiikistä huolimatta ryhmäkannejärjestelmä on USA:ssa saanut vakiintuneen aseman eikä edellä mainittu lainuudistus merkitse puuttumista järjestelmän perusteisiin.

## **2.3 Muut anglo-amerikkalaiset ryhmäkannejärjestelmät**

### **2.3.1 Englanti ja Wales**

Englannissa ja Walesissa useita asianosaisia koskevia asioita (Multi-Party Litigation) voidaan käsitellä kahdessa menettelyssä, joko edustajakanteena (representative action) tai ryhmäkanteena (Group Litigation).

Vuonna 1998 uudistettuihin Englannin ja Walesin prosessisääntöihin (Civil Procedure Rules) otettiin

nimenomaiset säännökset mahdollisuudesta ajaa asiaa tai esiintyä oikeudessa myös muiden puolesta (representative action). Tämä mahdollisuus oli kehittynyt oikeuskäytännössä pitkän ajan kuluessa. Jos useammalla kuin yhdellä on samanlainen intressi, voidaan kanne panna vireille tai tuomioistuim voi määrätä kannetta jatkettavaksi yhden tai muutaman toimesta tai yhtä tai muutamaa vastaan, ja määrätä nämä edustamaan oikeudenkäynnissä niitä muita, joilla on samanlainen intressi (Rule 19.6). Asiassa annettava tuomio sitoo myös niitä, joiden eduksi asiaa on ajettu, mutta tuomio voidaan panna täytäntöön ryhmän jäseniä vastaan vain tuomioistuimen luvalla.

Englantilaisten edustajakanteiden erityispiirteenä on, että ryhmän jäseniä ei mitenkään informoida heitä koskevan asian vireilläolosta. Ryhmän jäsenillä on kuitenkin mahdollisuus riitauttaa edustajan ajama kanne, erota sen vaikutuspiiristä tai osallistua oikeudenkäyntiin, jos he ovat tyytymättömiä ryhmän edustajan tapaan ajaa asiaa. Edustajakanteen katsotaan tehostavan erityisesti passiivisten ryhmän jäsenten oikeusturvaa, takaavan asianosaisten yhdenvertaisen kohtelun, alentavan oikeudenkäynnin kustannuksia sekä edistävän lakien noudattamista. Edustajakanteiden huonoina puolina pidetään sitä, että yksittäisten asioiden erityispiirteet jäävät huomiotta, oikeusongelmat eivät välttämättä tule lopullisesti ratkaistuksi ja järjestelmä mahdollistaa oikeudellisen kiusanteon (Neil Andrews, Multi-Party proceedings in England, *Duke J. of Comp & Int'l Law* 2001 s. 249 ss.)

Edustajakanteisiin liittyvien epäkohtien johdosta prosessisääntöjä uudistettiin vuonna 2000 uusilla ryhmäkannetta (Group Litigation) koskevilla säännöillä (Civil Procedure Rules Part 19, Section III, Practice Direction entitled Group Litigation). Erotuksena edustajakanteisiin ryhmäkanteella tarkoitetaan tuomioistuimen luvalla vireille pantavaa kannetta, jossa kantaja toimii ryhmän eduksi. Ryhmäkannetta suunnittelevan kantajan tulee ensin ottaa yhteyttä erityiseen rekisteriviranomaiseen (Law Society's Multi-Party Action Information Service), jolloin hänelle annetaan tieto muista vireillä olevista asioista, joilla voi olla yhteyttä rekisteröityyn asiaan. Näiden asioiden asianajajat muodostavat "asianajajien ryhmän" (Solicitors' Group), joka valitsee yhden panemaan kanteen vireille ja ajamaan asiaa koko ryhmän nimissä. Tuomioistuim voi myös omasta aloitteestaan määrätä tietyt asiat ajettavaksi ryhmäkanteena, mutta sellainen on harvinaista.

Ryhmäkanne eroaa edustajakanteesta siinä, että ryhmän jäsenen on aktiivisesti rekisteröidyttävä tai ainakin pyydyttävä asiansa liittämistä ryhmäkanteen yhteyteen. Englantilaisessa ryhmäkanteessa on voimassa opt-in-sääntely. Tuomion oikeusvaikutukset ulottuvat vain niihin ryhmän jäseniin, jotka ovat liittyneet kanteeseen.

Toisaalta ryhmäkanteesta annettava tuomio sitoo ryhmän jäseniä ja on täytäntöönpantavissa heitä vastaan ilman tuomioistuimen erillistä määrystä. Nykyisin Englannin prosessioikeudessa lähdetään siitä, että ryhmän eduksi ajettavat kanteet tulisi käsitellä mieluummin uusien sääntöjen mukaisina ryhmäkanteina kuin perinteisinä edustajakanteina.

### **2.3.2 Kanada**

Ryhmäkannelainsäädäntö on ollut voimassa Quebecissa vuodesta 1978 lähtien, mutta varsinaisesti ryhmäkanteet tulivat käyttöön vasta vuonna 1993 säädetyn Ontarion ryhmäkannelain myötä. Myöhemmin ryhmäkannelainsäädäntöä on säädetty tai valmisteltu Kanadan liittovaltion lainsäädännössä sekä British Columbiassa, Manitobassa ja Albertassa.

Kanadan ryhmäkannejärjestelmä muistuttaa pitkälle USA:n ryhmäkannejärjestelmää ja esimerkiksi USA:n liittovaltion sääntöä 23 (FR 23) vastaavat tutkimisen edellytykset ovat voimassa myös Kanadassa. Järjestelmissä on kuitenkin merkittäviä eroja. Käytännössä merkittävin prosessi, kuten USA:ssakin, käydään jo ryhmäkanteen aloitusvaiheessa, kun vastapuoli vastustaa asian hyväksymistä käsiteltäväksi ryhmäkanteena (certification). Ryhmän jäsenet kuuluvat tuomion vaikutusten piiriin, elleivät he tuomioistuimen asettamassa määräajassa jättäydy kanteen ulkopuolelle (opt-out). Vuosien 1993 ja 2001 välisenä aikana Kanadassa käsiteltiin noin 200 ryhmäkannetta.

Ryhmäkanne päättyy myös Kanadassa usein sovintoon, mitä on kritisoitu siitä, että asianajajilla voi olla houkutus hyväksyä itselle edullinen sovinto ryhmän kustannuksella. Asianajajien ehdollisen palkkion prosentti on Kanadassa alhaisempi kuin USA:ssa, eli noin 20-25 % ryhmälle tulevasta korvauksesta. Järjestelmään ollaan kuitenkin suhteellisen tyytyväisiä. Ryhmäkanteena on voitu käsitellä useita yhteiskunnallisesti merkittäviä tuotevastuu- ja vahingonkorvausasioista sekä työoikeudellisia asioita. Monia ryhmäkanteina ajetuista asioista ei olisi ajettu erilliskanteina (Garry D. Watson, *Class Actions: The Canadian Experience*, *Duke J of Comp. & Int'l Law*, 2001 s. 269 ss.)

### **2.3.3 Australia**

Australiassa ensimmäiset ryhmäkannesäännöt tulivat voimaan vuonna 1992. Australian oikeusjärjestyksen

esikuvana on perinteisesti toiminut Englannin oikeusjärjestelmä ja ryhmäkannekin on eräänlainen sekoitus USA:n ryhmäkannejärjestelmästä ja Englannin edustajaprosessista.

Englantilaisen perinteen mukaisesti Australian ryhmäkanneprosessissa ei ole erityistä aloittamisvaihetta. Vastapuoli voi rajatuilla perusteilla vaatia tuomioistuinta jättämään ryhmäkanteen tutkimatta, mutta erityistä päätöstä asian ottamisesta tutkittavaksi ei tehdä. Ryhmässä on oltava vähintään seitsemän henkilöä, joiden vaatimukset kohdistuvat samaa vastaajaa tai samoja vastaajia vastaan ja perustuvat samaan, samanlaiseen tai toisiinsa liittyviin olosuhteisiin.

Ryhmän jäseneltä ei edellytetä suostumusta ryhmään liittymisestä, mutta jokaisella on mahdollisuus jättäytyä ryhmän ulkopuolelle (opt-out). Tuomio sitoo kaikkia ryhmän määrittelyn piiriin kuuluvia riippumatta siitä, tiesivätkö he edes olevansa osallisina ryhmäkanteessa. Hyväksyessään ryhmäkanteen tuomioistuin voi tuomita korvauksen ryhmälle, mahdollisille alaryhmän jäsenille tai yksittäisille ryhmän jäsenille. Korvaukset voidaan tuomita yksityiskohtaisesti määrättyinä, jotakin tiettyä laskutapaa noudattaen arvioituina tai ryhmälle tulevana kokonaissummana. Jos korvaus tuomitaan ryhmälle tulevana kokonaissummana, määrätään samalla myös siitä menettelystä, jolla korvaus pitää jakaa ryhmän jäsenille. Häviäjä on velvollinen korvaamaan voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut.

Ryhmäkanne otettiin Australiassa aikanaan käyttöön kuluttajansuojan ja tuotevastuun kehittämiseksi. Ryhmäkanteet ovat menestyneet hyvin asioissa, joissa ryhmän jäsenten vahingot ovat samankaltaisia. Sen sijaan asioissa, joissa yksittäisten ryhmän jäsenten vaatimuksissa on enemmän yksilöllisiä piirteitä, kuten eri tyyppisiä tuotteita, vuosittain vaihtuvia malleja, erilaisia kaupallisen edustamisen muotoja tai erilaisia väliintulevia tekijöitä, kuten vaihteleva lääkäreiden ammattitaito, on usein edellytetty kausaliiteetin osoittamista jokaisen ryhmän jäsenen kohdalla erikseen. Sellainen ei useinkaan onnistu ryhmäkanteen puitteissa (S. Stuart Clark and Christina Harris, Multi-Plaintiff Litigation in Australia, *Duke J. of Comp. & Int'l Law*, 2001 s. 289 ss.)

## **2.4 Ruotsin ryhmäkannelainsäädäntö**

Ruotsin ryhmäkannelaki (Lag (2002:599) om grupprättegång) tuli voimaan vuoden 2003 alusta. Ryhmäkannelaki koskee yleisessä tuomioistuimessa vireillepantavia ryhmäoikeudenkäyntejä, mutta samassa

yhteydessä muutettiin ympäristökaarta (2002:600) siten, että ryhmäkannetta voidaan ajaa myös ympäristötuomioistuimessa sen käsittelemissä korvausasioissa.

Lakia perusteltiin Ruotsissa tarpeella parantaa oikeussuojan saatavuutta etenkin pirstoutuneissa asioissa tasapainottamalla oikeudenkäyntiin liittyvien riskien (oikeudenkäyntikuluriski) ja siinä saavutettavissa olevien etujen suhdetta. Oikeussuojaa haluttiin myös parantaa tilanteissa, joissa oikeudenloukkauksen kohteeksi joutuneen passiivisuus johtui tiedollisista, taidollisista, terveydellisistä tai muista vastaavista esteistä, tai jossa oikeudenloukkauksen kohteeksi joutunut oli toiseen nähden alistetussa asemassa, kuten voi olla luotonantosuhteessa, työsuhteessa tai muussa sopimussuhteessa. Tärkeä merkitys oli myös ryhmäkannelain käyttäytymistä ohjaavilla (preventiivisillä) vaikutuksilla. Ryhmäkanteen nähtiin vahvistavan tuomioistuimien käyttäytymistä ohjaavaa, oikeuskäytäntöä ohjaavaa ja oikeutta kehittävää tehtävää (RP 2001/02:107 s. 20 ss).

Yleisten tuomioistuimien toimivalta ryhmäkanteen käsittelyssä määräytyy yleisten riita-asian forum-sääntöjen mukaan. Laki mahdollistaa yksityiset ryhmäkanteet, järjestöryhmäkanteet ja julkiset ryhmäkanteet. Yksityisen ryhmäkanteen voi panna vireille yksi ryhmän jäsenistä. Järjestöryhmäkanteessa kantajana voi toimia kuluttajien tai palkansaajien aatteellinen yhdistys, joka sääntöjen mukaan valvoo kuluttajien tai palkansaajien intressejä. Järjestöryhmäkanteella voidaan vaatia suoritusta suoraan ryhmän jäsenille. Järjestöjen oikeus ajaa ryhmäkannetta on kuitenkin rajattu kuluttajansuojan alalla kysymyksiin, jotka koskevat tavarán, palvelun tai muun edun (nyttighet) tarjoamista kuluttajille. Järjestöryhmäkanteesta ympäristöoikeudellisissa asioissa säädetään ympäristönsuojelulaissa (1969:387). Julkinen ryhmäkante voi tulla kysymykseen lähinnä silloin, kun yksityistä ryhmäkannetta tai järjestöryhmäkannetta ei ole pantu vireille. Valtioneuvosto ratkaisee, mitkä viranomaiset voivat ajaa ryhmäkannetta. Viranomaisia ovat kuluttaja-asiamies, luonnonsuojeluvirasto (naturvårdsverket) ja lääninhallitus.

Ryhmäkanteen perusteena olevien seikkojen (omständigheter) pitää olla ryhmän jäsenille yhteisiä tai eri kanteissa samankaltaisia. Valtaosan vaatimuksista pitää myös olla sellaisia, joita ei voitaisi yhtä hyvin ajaa erillisinä kanteina. Lisäksi ryhmän tulee kokonsa, rajauksensa ja muiden ominaisuuksiensa puolesta olla sopivasti määritelty. Vielä edellytetään, että ryhmää edustava kantaja on ajettavan intressin ja taloudellisten edellytystensä puolesta sopiva ajamaan kannetta ryhmän eduksi.

Jos tuomioistuin ottaa asian tutkittavaksi, se ilmoittaa asian käsittelemisestä ryhmän jäsenille. Heidän on ilmoituksessa määrättyssä ajassa ilmoitettava tuomioistuimelle, haluavatko he osallistua ryhmäkanteeseen. Ruotsissa on siis voimassa opt-in-sääntely.

Ryhmäkanteen käsitellään oikeudenkäymiskaaren mukaisessa järjestyksessä niiltä osin kuin ryhmäkannelaissa ei ole erityisiä säännöksiä. Lain erityiset menettelysäännöt koskevat kantajan ja ryhmän jäsenten oikeutta käyttää puhevaltaa, kanteen laajentamista koskemaan uusia vaatimuksia tai uusia ryhmän jäseniä, asianosaisseuraantoa, alaryhmien muodostamista, kantajan vaihtamista ja oikeudenkäynnin keskeyttämistä.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskeva pääsääntö on, että hävinnyt korvaa vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Ryhmän puolella korvausvelvollisuus koskee ryhmän nimissä toimivaa asianosaista. Ryhmän jäsen vastaa vain niistä oikeudenkäyntikuluista, jotka hän on aiheuttanut vastapuolelle huolimattomalla menettelyllä. Lisäksi laissa säädetään ryhmän asiamiehen ehdollisesta palkkiosta (riskavtal), jolloin asiamiehen palkkio riippuu siitä, kuinka suurelta osin ryhmäkanteen voitetaan. Kysymys ei siis ole jutun taloudellisen intressin suuruuden vaan jutun lopputuloksen mukaan määräytyvästä palkkiosta. Tuomioistuimen on hyväksyttävä sopimus. Hyväksyminen edellyttää, että sopimus on asian laatuun nähden kohtuullinen. Siinä pitää myös määritellä, millä tavoin sopimuksen mukainen korvaus eroaa normaalista asianajopalkkiosta. Ryhmän jäsenet vastaavat ehdollisen palkkion suorittamisesta asiamiehelle, kuitenkin enintään saamansa suorituksen määrällä. Asian hävinnyt ryhmän vastapuoli voidaan velvoittaa korvaamaan ehdollinen palkkio enintään lainmukaisia oikeudenkäyntikuluja vastaavalla määrällä. Muutoksenhaun osalta ryhmäkanteeseen noudatetaan normaaleja muutoksenhakua koskevia säännöksiä.

#### **2.4.1 Ruotsissa tuomioistuimessa vireille pannut ryhmäkanteet**

Ruotsissa tuomioistuimissa on pantu vireille neljä ryhmäkannetta, jotka ovat koskeneet

-lentomatkan ostajien vaatimusta matkatoimiston omistajaa vastaan toteutumatta jääneiden matkojen korvaamisesta, kun matkatoimisto oli asetettu konkurssiin (ns. **Aer Olympic-tapaus**). Kysymys on rikosperusteisesta vahingonkorvauksesta (491 kantajaa; asiassa pidetty valmisteluistunto joulukuussa 2004).

-34 kiinteistönomistajan vaatimusta rakennusyhtiön velvoittamisesta saattamaan loppuun eräs pienvenesataman rakennusurakka (ns. **NCC-tapaus**). Asia on parhaillaan korkeimman oikeuden käsiteltävänä rakennusyhtiön valitettua käräjäoikeuden päätöksestä ottaa asia ryhmäkanteena tutkittavaksi.

-henkivakuutusyhtiön eläkesäästäjistä muodostetun yhdistyksen (jäseniä 16 000) kannetta emoyhtiötä vastaan, joka oli myynyt erään tytäryhtiönsä toiselle yhtiölle pitäen kauppahinnan itsellään (ns. **Skandia-tapaus**). Yhdistys katsoi, että tässä oli kysymys luvattomasta voitonjaosta, joka aiheutti eläkesäästäjille huomattavan vahingon, n. 1,2 miljardia kruunua. (Kanne peruutettiin keuhäällä 2004 sen vuoksi, että henkivakuutusyhtiö ja emoyhtiö olivat jättäneet välimiesten ratkaistavaksi kysymyksen siitä, miten kauppahinta piti jakaa. Yhdistykselle annettiin täysi oikeus seurata välimiesmenettelyn etenemistä. Tämä tyydytti yhdistyksen odotukset ja vireille pantu kanne peruutettiin).

-kymmenen graffitien piirtäjän vahingonkorvausvaatimusta vartiointiliikettä vastaan (ns. **Falck Security-tapaus**). Kanne on perustunut siihen, että vartiointiliikkeen väitetään pitäneen henkilötietolain vastaista rekisteriä yli 700 töhertelijästä. (Asiaa on kuitenkin käsitelty tavallisena kanteena ja se odottaa pääkäsittelyä.)

-kuluttaja-asiamiehen vireille panema kanne (ns. **Kraftkommission-tapaus**), jossa on kysymys sähköyhtiön asiakkaiden vaatimuksesta saada yhtiöltä korvaus niistä lisäkustannuksista, joita heille aiheutui uusien sopimusten solmimisesta sen jälkeen, kun Kraftkommission oli yllättäen lopettanut sähkönmyynnin. Asia oli ratkaistu kuluttajavalituslautakunnassa kesällä 2004.

Tämän lisäksi Ruotsissa on esitetty eriasteisia tietoja lähitulevaisuudessa mahdollisesti vireillepantavista ryhmäkanteista. Saatujen tietojen mukaan "väsbybor mot flygbuller" -nimisellä yhdistyksellä on aikeita nostaa ryhmäkanne ilmailulaitosta vastaan Arlandan lentomelun aiheuttaman haitan johdosta. Lisäksi tiedotusvälineissä on esitetty tietoja mahdollisista ryhmäkanteista, jotka kohdistuisivat muun muassa eläkevakuutusyhtiöitä, ruotsalaisia pankkeja, erästä sijoitusrahastoyhtiötä ja Ruotsin valtionrautateitä vastaan.

#### 2.4.2 Ryhmävalitukset Ruotsin kuluttajavalituslautakunnassa

Ruotsin kuluttajavalituslautakunnassa on ollut mahdollista tehdä ryhmävalitus vuodesta 1991. Ryhmävalitus voidaan käsitellä, jos useammalla kuluttajalla on olennaisesti samanlaisiin (likartade) perusteisiin perustuvia vaatimuksia samalle elinkeinonharjoittajalle ja ryhmävalituksen käsittely on yleisestä näkökulmasta perusteltua. Ryhmävalitus otetaan käsiteltäväksi kuluttaja-asiamiehen ilmoituksesta tai, jos tämä on päättänyt olla tekemättä ilmoitusta, kuluttajien tai palkansaajien yhteenliittymän aloitteesta.

Kuluttajavalituslautakunnassa on käsitelty kaikkiaan 14 ryhmävalitusta, jotka kaikki ovat olleet kuluttaja-asiamiehen vireillepanemia. Tapaukset ovat koskeneet mm.

- leasingyhtiön käyttämää sopimuslauseketta, joka oikeutti yhtiön muuttamaan leasingmaksua;
- tietotekniikka-alan koulutuksesta perityn kurssimaksun palauttamista, kun kurssille ilmoittautuminen peruutettiin tai kurssi keskeytettiin;
- matkanjärjestäjän oikeutta korottaa matkan hintaa yksipuolisesti niin sanotun devalvaatiolisän perusteella;
- lehden kustantajan oikeutta periä ennakkotilaajilta arvonlisäveroa lisälaskulla;
- langattomia puhelinliittymiä tarjonneen yhtiön oikeutta korottaa asiakkaiden puhelumaksuja vain yhtiön internet-sivuilla ja lehdistötiedotteena julkaistun ilmoituksen perusteella;
- sähkönjakelusta asiakkailta perittyä hintaa, joka oli korkeampi kuin asiakkaiden tekemän sopimuksen mukainen kiinteä hinta.

Kuluttajavirasto on ryhmävalitusmenettelyä arvioidessaan tullut siihen käsitykseen, että monet esillä olleista valituksista ovat koskeneet niin vähäarvoisia yksittäisiä intressejä, että kuluttajat tuskin olisivat ajaneet niitä erilliskanteina tuomioistuimessa. Yhteenlaskettu korvaussumma on kuitenkin ollut merkittävä ja tapaukset periaatteellisesti tärkeitä. Asiat ovat tulleet monilta kuluttajansuojan eri lohkoilta. Tavallisimmin ryhmävalitusasioissa ryhmän kokoonpano on jo etukäteen varsin tarkasti selvillä, kuten esimerkiksi pakettimatkojen kohdalla. Joskus ryhmän rajaaminen ja vahingon yhteismäärän määrittäminen on vaikeaa. Oikeussuojakeinon tehokkuudesta ei ole tarkkaa tietoa sen vuoksi, että kuluttajavirasto ei voi yksittäistapauksissa tietää, miten kuluttajavalituslautakunnan suositusta on noudatettu (Karin Lindell, *Anförande om KO:s erfarenheter av gruppanmälan till Allmänna reklamationsnämnden, Seminar om gruppesöks mål Avholt i Oslo 24. januar 2002 s. 46 ss.*)

## 2.5 Norjan ryhmäkannelainsäädännön valmistelu



Norjassa on valmistunut edellä mainitun komiteanmietinnön pohjalta maaliskuussa 2005 hallituksen esitys, johon sisältyy myös ehdotus ryhmäkannemenettelyksi (Ot. prp. nr. 51 (2004-2005)). Esityksen mukaan ryhmäkanne voi toimia oikeussuojakeinona sellaisissa suoritustuomioon tähtäävissä oikeudenkäynneissä, joissa useiden asianosaisten vaatimukset perustuvat samaan tai samanlaiseen perusteeseen, mutta joissa subjektiivinen kumulaatio tai pilottioikeudenkäynti ei tarjoa käyttökelpoista oikeussuojaa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi riidat, joiden arvo ei ylitä yksittäisen riidan vireillepanokynnystä, vaikka eri asianosaisten vaatimusten arvo yhteensä olisikin suuri. Kumulaatioprosessin heikkoutena pidettiin kanteiden vaikeaa koordinoitua massa-asioissa, kun asianosaiset käyttävät eri asiamiehiä ja samasta perusteesta johtuvia vaatimuksia voi olla vireillä eri tuomioistuimissa. Pilottioikeudenkäynnin ongelmana pidettiin tuomion sitovien vaikutusten rajoittumista vain asianosaisiin, minkä vuoksi menettely onnistuu vain yksituumaisten ja luotettavien osapuolten kesken. Vaihtoehtoisten riidanratkaisumuotojen tai pienten asioiden erityisprosessin (småkravsprocess) ei nähty soveltuvan asioihin, jotka koskevat suurta ryhmää.

Esityksessä ei ole rajattu ryhmäkanteen käyttöalaa, mutta tyypillisimpinä sovellutusalueina nähtiin kuluttajansuoja, tuotevastuu, ympäristövahingot, erilaiset syrjintäjutut ja julkisyhteisöjä vastaan ajettavat kanteet. Esityksen mukaan kaikki ryhmäkanteen kolme muotoa, julkiset ryhmäkanteet, järjestöryhmäkanteet ja yksityiset ryhmäkanteet, voisivat olla mahdollisia. Mahdollisia olisivat myös vastaajaryhmäkanteet. Tuomioistuin tekisi ryhmäkanteen tutkittavaksi ottamisesta päätöksen, joka julkaistaisiin ja kuulutettaisiin.

Ryhmän oikeudenkäyntikuluista vastaisi ensi sijassa kantajana toimiva ryhmän edustaja. Tuomioistuin voisi kuitenkin määrätä ryhmän jäsenet vastaamaan oikeudenkäyntikuluista asettamaansa enimmäismäärään asti ja velvoittaa heidät suorittamaan osan tästä summasta ryhmän edustajalle, ennen kuin heidät rekisteröidään ryhmän jäseniksi.

Esityksen mukaan pääsääntönä olisi ilmoittautumisen varainen ryhmään kuuluminen, kuten Ruotsissa (opt-in). Tuomioistuin voisi kuitenkin määrätä noudatettavaksi opt-out -menettelyä erityisesti asioissa, joissa yksittäiset oikeussuojavaateet ovat yksinään prosessikelvottomia pienvaateita (pirstoutuneita). Mahdollisina opt-out -asioina voisivat tulla kysymykseen pitkäkestoisiin asiakassuhteisiin (pankit, vakuutus, puhelin, sähkö, sähköiset tietoliikennepalvelut, vartiointipalvelut ja kuljetus) liittyvät riidat, kuten pankkien

koronnostot tai puhelinmaksujen korotukset. Näissä asioissa kannetta ajaisi usein järjestö tai viranomainen, esimerkiksi kuluttaja-asiamies. Täytäntöönpanoa voisi vaatia ryhmän edustaja myös ryhmän jäsenten puolesta. Niissä tapauksissa, joissa ryhmän jäseniä ei pystytä asiakasrekisterin avulla tai muuten identifioimaan, olisi heillä oikeus vaatia osaltaan täytäntöönpanoa.

## **2.6 Eräitä ryhmäkannemenettelyä muistuttavia uudistuksia tai uudistusehdotuksia**

### **2.6.1 Saksa**

Saksassa on keskusteltu varsin aktiivisesti ryhmäkannelainsäädännön tarpeellisuudesta. Kehitys näyttää olevan sen suuntainen, että yleistä ryhmäkannelainsäädäntöä ei valmistella. Sen sijaan useilla oikeudenaloilla tunnustetaan tarve kehittää samansuuntaisten oikeudellisten intressien suojaa. Näin on esimerkiksi kuluttajaoikeuden, kilpailuoikeuden, sijoittajansuojan ja osakeyhtiöoikeuden alalla. Näillä oikeudenaloilla on edetty erillisvalmistelun tietä niin, että yleisen ryhmäkannelainsäädännön sijasta eri oikeudenaloille on ryhdytty kehittämään erilaisia ryhmien oikeussuojatarpeet kyseisellä oikeudenalalla parhaiten toteutettavia oikeudenkäyntimenettelyjä.

Kuluttajaoikeuden alalla kehitys kulkee siihen suuntaan, että kuluttajajärjestöille annettaneen oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta yksittäisten kuluttajien eduksi. Sijoittajansuojassa ja hallintolainkäytössä taas on kehitetty pilottioikeudenkäyntimenettelyä. Eräillä muilla oikeudenaloilla kehittyvät erityisten edustajien varaan rakentuvat prosessit.

- Kuluttajajärjestöjen mahdollisuutta yleisen kuluttajaintressin valvomiseksi on tarkoitus parantaa myös liittopäivien käsiteltävänä olevalla ehdotuksella kiellettyä kilpailua (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb, Drucksache 15/1487/2003) koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Sen mukaan kuluttajajärjestöille annettaisiin mahdollisuus vaatia yleisen kuluttajaintressin nimissä elinkeinonharjoittajan velvoittamista palauttamaan lainvastaisella menettelyllä saavuttamansa voitot valtiolle (Bundeshaushalt).

-Keväällä 2004 Saksan oikeusministeriö julkaisi luonnoksen laiksi sijoittajansuojan parantamisesta arvopaperiasioissa (Entwurf eines Kapitalanleger-Musterverfahrensgesetzes). Lailla luotaisiin pilottioikeudenkäyntimenettely sijoittajille, joille on syntynyt vahinkoa väärän tai harhaanjohtavan

arvopaperimarkkinatiedotuksen (Kapitalmarktinformationen) johdosta. Lailla säädettäisiin osakesijoittajien vahingonkorvauskanteisiin sovellettavasta pilottioikeudenkäyntimenettelystä, jota voitaisiin soveltaa silloin, kun useilla kantajilla on samasta tai samanlaisesta perusteesta johtuvia vaatimuksia samalle vastaajalle. Pilottioikeudenkäynnissä valitaan yksi kanteista niin sanotuksi pilottiasiaksi, jossa kantajajoukkoa yhdistävä oikeuskysymys (Musterfrage) ratkaistaan. Tämä pilottioikeudenkäynnin ratkaisu olisi sitova asiaan liittyvissä muissa yksittäisissä asioissa.

### **2.6.2 Espanja**

Vuoden 2001 alusta tuli voimaan Espanjan uusi siviiliprosessilaki (Ley de enjuiciamiento civil, LEC), joka mahdollisti ryhmäkanteiden ajamisen kuluttajaoikeudellisissa asioissa. Ryhmäkanteen tarpeellisuus havaittiin Espanjassa 1980-luvulla, jolloin myös ensimmäiset kollektiivisten vahinkojen korvaamista koskevat lait säädettiin. Syynä tähän oli vuonna 1981 tapahtunut niin sanottu Colza-tapaus, jossa yli 400 henkilöä kuoli ja tuhansia sairastui nautittuaan vaarallista ruokaöljyä. Tapaus johti lukuisiin vaikeasti hallittaviin oikeudenkäynteihin. Vahinkoa kärsineiden oikeussuojan turvaamiseksi mahdollistettiin lain muutoksella tuomion antaminen kuluttajakollektiiville yksittäisen kantajan sijasta. Kuluttajajärjestöille annettiin vuonna 1984 oikeus ajaa kannetta yleisen kuluttajaintressin tai jäsenistönsä nimissä.

Uudessa siviiliprosessilaissa mahdollistettiin kuluttajansuojan alalla varsinainen ryhmäkanteen, jossa kantaja vaatii samanlaisessa oikeudellisessa asemassa olevien muiden asianomaisten eduksi oikeussuojaa siten, että tuomion oikeusvoima ulottuu kaikkiin ryhmän jäseniin. Ryhmäkanteella voidaan ajaa myös suorituskannetta ryhmän jäsenten eduksi. Kantajana voi toimia joukko vahinkoa kärsineitä kuluttajia tai jäsenistön asiaa ajava kuluttajajärjestö.

### **2.6.3 Kreikka**

Kreikassa kieltokanteen yhteydessä voidaan vaatia myös vahingonkorvausta yleisen kuluttajakollektiivin kärsimien aineettomien vahinkojen korvaamiseksi. Korvauksen määrään vaikuttavat elinkeinonharjoittajan lainvastaisen menettelyn törkeys, elinkeinoa harjoittavan yrityksen koko sekä kuluttajansuojan vahvistamisen tarve kyseisessä tapauksessa.

Tarkoituksena ei ole hyvittää vain yksilöitävissä olevia kuluttajien tosiasiallisia vahinkoja, vaan pyrkiä estämään lainvastaisen menettelyn jatkaminen. Käytännössä tuomioistuimet ovat kuitenkin vaatineet varsin tarkan näytön kuluttajille aiheutuneiden vahinkojen määrästä, minkä vuoksi

yhdistysten esittämät vahingonkorvausvaatimukset on usein hylätty. Jos vahingonkorvausta tuomitaan, se on laissa säädetyllä tavoin käytettävä kuluttajansuojan parantamiseen esimerkiksi perustamalla tuoteturvallisuutta valvovia toimielimiä tai vaikkapa tuottamalla kuluttajansuojaa koskevia radio- ja TV-ohjelmia.

#### **2.6.4 Ranska**

Ranskassa rikosprosessilaki (Code de procédure pénale) mahdollistaa rikosasian yhteydessä ajettavat kollektiiviset vahingonkorvauskanteet (action civile). Alunperin tällaisilla kanteilla vahvistettiin rikoksen johdosta vahinkoa kärsineiden mahdollisuus saada hyvitys kärsimästään vahingosta, mutta ajan kuluessa on tullut mahdolliseksi, että yleisen intressin nimissä esiintyvät kuluttajansuoja- ja ammattiyhdistykset tai muut eri intressejä edustavat järjestöt ja yhdistykset (syndicats professionnels) tulevat oikeudenkäyntiin vaatimaan hyvitystä edustamansa intressiryhmän kollektiivisten oikeuksien loukkauksesta. Koska Ranskassa pidetään rikosoikeudellisina asioina myös vähäisempiä hallinnollisten lakien rikkomuksia, on kollektiivisten vahingonkorvauskanteiden asiallinen sovellusala varsin laaja ja viime aikoina vahingonkorvauksen reparatiivinen merkitys on väistynyt ja vahingonkorvauksen ennalta ehkäisevä sanktiovaikutus korostunut.

Ne yhdistykset, jotka ovat asianomistajina rikosasiassa, voivat tässä ominaisuudessa ajaa myös kollektiivista vahingonkorvauskannetta. Sen sijaan ne yhdistykset, jotka eivät ole asianomistajia, vaan toimivat sääntöjensä perusteella tietyn intressiryhmän edunvalvojana, tarvitsevat laissa säädetyt legitimoinnin voidakseen ajaa kannetta edustamansa ryhmän nimissä. Kaiken kaikkiaan tällaisia yleistä etua valvovia kanneoikeutettuja yhdistyksiä toimii hyvin monilla elämänalueilla seksuaalisen väkivallan, dopingin ja lapsia vaarantavan mainonnan vastustamisesta aina rauhansuojeluun, terrorismin uhrien aseman parantamiseen ja ranskan kielen suojeluun asti.

Kollektiivisella vahingonkorvauskanteella pyritään hyvittämään rikoksen tai muun lainvastaisen menettelyn aiheuttamat ryhmän kollektiivisiin etuihin kohdistuvat vahingot. Yhdistys ei siis aja vahingonkorvauskannetta

yksittäisen vahingonkärsijän nimissä, vaan vaatii korvausta edustamansa yhteiskunnallisen intressin, esimerkiksi kuluttajien, maanomistajien tai tietyn ammattiryhmän hyväksi. Korvaus tuomitaan hyvityksenä oikeudenkäynnissä edustetun kollektiivisen edun loukkauksesta, kuten hyvitys ympäristön turmeltumisesta tai ilman pilaantumisesta.

Järjestelmällä vahvistetaan rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää tehostamalla lainvastaisen menettelyn sanktiointia. Kanteella voidaan tehostaa sanktiointia erityisesti niissä asioissa, joissa yksittäiset vahingot ovat arvoltaan vähäisiä.

### **2.6.5 Alankomaat**

Järjestöjen oikeutta ajaa kannetta jäsenistöään koskevissa asioissa on viime vuosikymmeninä kehitetty myös Alankomaissa. Kehitys on siellä tapahtunut omaleimaisesti niin, että vuoden 1994 lainuudistuksella kaikille oikeustoimikelpoisille säätiöille ja yhdistyksille annettiin oikeus ajaa jäsenistönsä nimissä kannetta asiassa, joka järjestön sääntöjen mukaan kuuluu sen tehtäviin. Järjestökanteet on oikeuskirjallisuudessa jaettu ryhmäkanteisiin (groepsakties), joissa kanteeseen liittyneet ryhmän jäsenet yksilöidään, ja ryhmän jäsenten osalta yksilöimättömiin yleisiin kollektiivikanteisiin (algemeen belang-akties), mutta molemmissa näyttäisi olevan kysymys ryhmän eduksi ajettavasta kollektiivisesta kielto- tai vahvistuskanteesta. Sen sijaan esimerkiksi sopimuksen mukaiseen suoritukseen velvoittaminen tai sopimuksen mitättömäksi julistaminen on mahdollista.

## **3 RYHMÄKANTEEN AIKAISEMPI VALMISTELU SUOMESSA**

### **3.1 Vuoden 1992 perusselvitys**

Pohjoismaiden neuvoston tehtyä aloitteen ryhmäkannelainsäädännön valmistelusta Pohjoismaissa oikeusministeriössä laadittiin virkatyönä selvitys ”Ryhmäkanteen. Perusselvitys ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista Suomen oikeusjärjestelmässä” (lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1992).

Selvityksen tavoitteena oli arvioida ryhmäkanteen tarvetta Suomessa ja sen soveltuvuutta Suomen oikeusjärjestelmään. Selvityksen lähtökohdaksi oli valittu yleisprosessuaalinen lähestymistapa, jossa

ryhmäkanteen asiallista soveltamisalaa ei ollut rajoitettu. Selvityksessä tarkasteltiin ryhmäkanteen tavoitteita ja ominaispiirteitä sekä käytiin läpi ne keskeisimmät vaihtoehdot, jotka tavallisesti nousivat esille ryhmäkannekeskustelussa vaihtoehtoisina keinoina saavuttaa ryhmäkanteen oikeuspoliittiset tavoitteet.

### **3.2 Ryhmäkannetyöryhmä 1992**

Oikeusministeriö asetti vuonna 1992 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus oikeudenkäyntimenettelyksi, jossa kantaja ilman nimenomaista toimeksiantoa ajaa kannetta oikeudenkäynnissä tarkemmin määritetyn ryhmän eduksi siten, että tuomion oikeusvoima ulottuu ryhmän jäseniin, vaikka he eivät ole olleet oikeudenkäynnissä asianosaisina. Toimeksiannon mukaan ryhmäkanteen käyttö oli rajattava lähinnä yleisissä tuomioistuimissa riita-asian käsittelyjärjestyksessä käsiteltäviin asioihin. Säännösten tuli mahdollistaa paitsi yksityisen ryhmäkanteen myös järjestö- ja julkisen ryhmäkanteen ajaminen niissä tapauksissa, joissa tämä oli tarkoituksenmukaista. Työryhmä jätti mietintönsä 30 päivänä joulukuuta 1994 (OLJ 1/1995).

Työryhmän esityksessä ehdotettiin säädettäväksi ryhmäkannetta koskeva laki. Ryhmäkanteella tarkoitettiin kannetta, jota ajetaan ilman valtuutusta kanteessa määritellyn ryhmän puolesta siten, että asiassa annettava tuomio tulee ryhmän jäseniä sitovaksi.

Asian käsittely ryhmäkanteena olisi esityksen mukaan ollut mahdollista, kun usealla henkilöllä on vaatimuksia, jotka perustuvat samaan tai samankaltaiseen perusteeseen. Lisäksi olisi edellytetty, että asian käsitteleminen ryhmäkanteena on tarkoituksenmukaista. Hakemuksen asian käsittelemisestä ryhmäkanteena olisi voinut tehdä ryhmän jäsen tai eräissä tilanteissa ryhmän jäsenen puolesta yhdistys. Viranomaisen, esimerkiksi kuluttaja-asiamiehen, mahdollisuudesta tehdä ryhmäkannehakemus olisi säädetty erikseen.

Hyväksyessään asian käsiteltäväksi ryhmäkanteena tuomioistuin olisi määrännyt ryhmälle asiamiehen. Ryhmän asiamies olisi edustanut oikeudenkäynnissä itsenäisesti ja tasapuolisesti ryhmän jäsenten etuja. Asiamies olisi ilmoittanut tuomioistuimen määräysten mukaisesti ryhmän jäsenille siitä, että asia on vireillä. Oikeudenkäynnin aikana ryhmän jäsen olisi voinut ilmoittaa tuomioistuimelle, että hän irrottautuu ryhmästä. Asiassa annettava tuomio ei olisi sitonut ryhmästä irrottautunutta jäsentä.

Esityksen mukaan ryhmän oikeudenkäyntikuluista olisi vastannut se, joka oli hakenut asian käsittelemistä ryhmäkanteena. Hakijalla olisi kuitenkin ollut mahdollisuus pyytää, että valtio ottaa vastattavakseen hakijan omista oikeudenkäyntikuluista sekä niistä oikeudenkäyntikuluista, jotka hakija olisi voitu tuomita korvaamaan vastaajalle. Kulujen korvaamista koskevien hakemusten käsittelemistä varten ehdotettiin perustettavaksi ryhmäkannelautakunta. Jos ryhmäkannelautakunta ei olisi päättänyt korvata niitä oikeudenkäyntikuluja, jotka hakija olisi voitu tuomita maksamaan vastaajalle, hakijan olisi tullut yleensä asettaa vastaajalle vakuus kuluista.

Esityksessä oli erilliset säännökset suoritusta koskevan asian ratkaisemisesta. Suoritus olisi ollut mahdollista tuomita ryhmän jäsenille suoraan tai erityisen jakomenettelyn välityksellä. Jakomenettelystä syntyvä ylijäämä olisi mennyt yleensä valtiolle.

### **3.2.1 Lausunnot ryhmäkannetyöryhmän 1992:n mietinnöstä**

Lausunnonantajista 21 puolsi ehdotusta ja 12 olisi hyväksynyt ehdotetun sääntelyn varauksin. Seitsemän lausunnonantajaa ei pitänyt ehdotusta toteuttamiskelpoisena. Neljässä lausunnossa ei otettu kantaa ryhmäkanteen tarpeellisuuteen.

Myönteisesti ehdotukseen suhtautuivat muiden muassa kauppa- ja teollisuusministeriö, liikenneministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö sekä eri kuluttajaviranomaiset ja – järjestöt. He pitivät esitystä erityisesti kuluttajan edun kannalta merkityksellisenä ja vahinkoa kärsineiden oikeusturvan parantamiseksi tärkeänä. Pääosa tuomioistuimista piti hanketta tarpeellisenä ja esitetyt muutosehdotukset painottuivat lähinnä menettelyä koskeviin teknisiin näkökohtiin.

Ehdotusta vastustivat muiden muassa valtiovarainministeriö, Kaupan Keskusliitto ja Keskuskauppakamari. Ehdotusta vastustaneet pitivät ryhmäkannetta oikeusjärjestyksellemme vieraana instituutiona ja katsoivat, ettei ryhmäkanteen tarvetta, vaihtoehtoja ja vaikutuksia ollut selvitetty tarpeeksi. Ehdotus ei johtanut lainsäädäntötoimiin.

### **3.3 Ryhmäkannetyöryhmä 1996**

Pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen ohjelmassa mainittiin oikeuspolitiikkaa koskevassa jaksossa, että ”ryhmäkanteen käyttö muiden muassa ympäristö- ja kuluttajasuoja-asioissa mahdollistetaan”.

Oikeusministeriö asetti vuonna 1996 järjestyksessä toisen työryhmän valmistelemaan ehdotuksen hallituksen esitykseksi ryhmäkannetta koskevaksi lainsäädännöksi. Ehdotus tuli valmistella 1.6.1992 asetetun aikaisemman työryhmän mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta. Toimeksiannon mukaan työryhmän tuli erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että ehdotettava lainsäädäntö mahdollisimman hyvin soveltuisi Suomen oikeusjärjestelmään. Työryhmälle annettiin myös mahdollisuus ehdottaa ryhmäkanteen käyttöönottoa kokeiluluonteisesti, jos tätä voitiin pitää tarkoituksenmukaisena. Työryhmä jätti mietintönsä 6 päivänä kesäkuuta 1997 (OLJ 3/1997).

Työryhmän esityksessä ehdotettiin säädettäväksi ryhmäkannetta koskeva laki. Ryhmäkanteella tarkoitettiin kannetta, jota ajetaan riita-asiassa usean asianosaisen puolesta ilman, että jokaiselta on saatu valtuutusta asian ajamiseen. Ehdotusta perusteltiin erityisesti sillä, että se lisäisi oikeussuojaa silloin, kun oikeudenloukkauksen kohteeksi joutuu ryhmä, jonka yksittäisen jäsenen etu on niin pieni, että erillisoikeudenkäynteihin ei ryhdytä. Ryhmäkannemenettely olisi työryhmän mukaan tehostanut aineellisen oikeuden toteutumista.

Esityksen mukaan ryhmäkannemenettely olisi otettu käyttöön vain asioissa, joissa sen tarve oli ilmeisin. Ryhmäkanteena olisi voitu käsitellä vaatimuksia, jotka koskevat elinkeinonharjoittajalta ostettujen tai vuokrattujen kulutushyödykkeiden virheen oikaisua, vastikkeen alentamista tai sopimuksen purkamista, ns. vakimuotoisten sopimusten tai niiden ehtojen tulkintaa tai rikkomista taikka ympäristössä aiheutuneita vahinkoja tai ympäristön ennallistamista.

Esityksen mukaan ryhmäkanteen asiallisena edellytyksenä olisi ollut, että useilla kantajilla olisi ollut samaa vastaajaa vastaan olennaisesti samanlaisia vaatimuksia, jotka olisivat johtuneet samasta tai samankaltaisesta perusteesta. Lisäksi olisi edellytetty, että asiassa olisi ollut määriteltävissä tarkoituksenmukainen kantajaryhmä ja että asia olisi voitu soveliaasti ja tehokkaasti käsitellä ryhmäkanteena. Suorituksen saamista tarkoittavaa vaatimusta ei olisi voitu ottaa käsiteltäväksi ryhmäkanteena, jos suorituksella saatava etu olisi ollut ryhmän yksittäisen jäsenen osalta vähäinen tai jos vaatimusten tueksi esitettävä näyttö olisi ollut ryhmän jäsenten osalta erilainen.



Esityksen mukaan hakemuksen asian käsittelemisestä ryhmäkanteena olisi voinut tehdä ryhmän jäsen tai toimivaltaansa kuuluvassa asiassa myös kuluttaja-asiamies. Ryhmäkannemenettely olisi ollut mahdollinen vain tapauksissa, joissa ryhmä olisi ollut olemassa kantajataholla.

Asian käsittelemistä ryhmäkanteena olisi esityksen mukaan pyydetty ryhmäkannehakemuksella. Hakemus olisi sisältänyt sekä pyynnön asian käsittelemisestä ryhmäkanteena että siihen liitettävän pääasiavaatimuksen. Tuomioistuimen olisi tullut ensin ratkaista pyyntö asian käsittelemisestä ryhmäkanteena. Ratkaisussa olisi määritelty ryhmä, määrätty sille asiamies ja se miten kanteen vireillä olosta olisi ollut ilmoitettava sekä mainittu sitooko ryhmäkanteen ratkaisu ryhmän kaikkia määritelmän mukaisia jäseniä suoraan vai olisiko heidän tullut itse ilmoittautua jäseniksi.

Asiassa annettava tuomio olisi tullut koskemaan ryhmän jäseniä. Jos kanteella olisi vaadittu rahasuoritusta, tuomio olisi koskenut niitä ryhmän jäseniä, jotka olisivat nimenomaisesti itse ilmoittautuneet jäseniksi. Jos sen sijaan olisi ollut kysymys ns. vahvistus- tai kieltokanteesta, eli jonkin oikeudellisesti merkittävän asiantilan toteamisesta tai kieltämisestä tuomiossa ilman suoritusvelvoitteiden määräämistä samassa yhteydessä, tuomio olisi koskenut kaikkia ryhmän määritelmän mukaisia jäseniä ilman erillistä ilmoittautumistakin. Jälkimmäisessä tilanteessa tuomio ei kuitenkaan olisi koskenut sellaista jäsentä, joka olisi nimenomaan irrottautunut ryhmästä.

Ryhmän puolesta vastuussa oikeudenkäyntikuluista, ryhmän omista ja häviötapauksessa vastapuolelle korvattavista kuluista, olisivat olleet menettelyn hakija eli se, joka oli pyytänyt asian käsittelemistä ryhmäkanteena, ja jos kysymys olisi ollut suorituskanteesta, myös ne, jotka ilmoittautuvat ryhmän jäseniksi. Ryhmältä olisi voitu vaatia vakuus vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisen varalta, jos kanne ei menestyisi. Työryhmän mietintöön liittyi kolme eriävää mielipidettä.

### **3.3.1 Lausunnot ryhmäkannetyöryhmän 1996:n mietinnöstä**

Lausunnonantajista 20 puolsi ehdotusta ja 24 vastusti sitä. Kolmessa lausunnossa ei otettu kantaa ryhmäkanteen tarpeellisuuteen.

Myönteisesti ehdotukseen suhtautuivat muiden muassa kauppa- ja teollisuusministeriö, liikenneministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö sekä ympäristöministeriö. Ehdotetun lain säätämistä kannattivat myös muiden muassa Rovaniemen ja Turun hovioikeudet, Oulun ja Tampereen käräjäoikeudet sekä eri kuluttajaviranomaiset ja – järjestöt.

Tarpeettomana ryhmäkannejärjestelmää pitivät muiden muassa valtiovarainministeriö, Rahoitustarkastus, Helsingin Arvopaperipörssi Oy, Kaupan Keskusliitto, Keskuskauppakamari, Suomen Pankkiyhdistys, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto, Suomen Yrittäjät sekä Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto.

Osaksi viitatus, myös lausuntokierroksella esitetyn kritiikin vuoksi asiasta ei annettu hallituksen esitystä, vaan keskityttiin tehostamaan kuluttaja-asiamiehen toimintaa kanteiden ajamisessa ja laajentamaan oikeusapuun oikeutettujen henkilöiden piiriä oikeusturvan saatavuuden parantamiseksi.

#### **4 SELVITYS LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITYKSESTÄ ERÄILLÄ KESKEISILLÄ OIKEUDENALOILLA JA RYHMÄKANTEEN VAIHTOEHDOISTA**

Työryhmän tehtävänä on tarkastella ryhmäkanteen käytettävyyttä erityisesti kuluttajankauppaa ja ympäristövahinkoja koskevissa asioissa. Tämän luvun tarkoituksena on selostaa kuluttaja- ja ympäristöoikeuden viimeaikaisia muutoksia ja oikeussuojajärjestelmiä sen selvittämiseksi, minkälaisia asioita ryhmäkannejärjestelmä voisi näillä aloilla koskea. Työryhmä ei ole rajoittunut tarkastelemaan kuluttajaoikeutta tältä osin pelkästään kuluttajakaupan osalta vaan on käsitellyt kuluttajansuojaa laajemmin. Kuluttajaoikeuden alalla tarkastelu kohdistuu ennen muuta yksilöllisen kuluttajansuojan kehittymiseen ja monipuolistumiseen. Ympäristöoikeuden alalla huomiota on kiinnitetty erityisesti yksilöllisten ympäristövahinkojen korvausjärjestelmässä tapahtuneisiin muutoksiin.

##### **4.1 Kuluttajaoikeus**

Kuluttajien oikeusasemaa markkinoilla on säännelty erikseen kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisen suhteen tasapainottamiseksi ja kuluttajien oikeuksiin pääsemisen parantamiseksi. Keskeinen laki on kuluttajansuojalaki (38/1978). Kuluttajansuojalain yleinen soveltamisala on laaja: se koskee kaikkea kulutushyödykkeiden tarjontaa elinkeinonharjoittajilta kuluttajille. Lakia sovelletaan myös, jos

elinkeinonharjoittaja välittää hyödykkeitä kuluttajille. Kuluttajansuojalain piiriin kuuluvat esimerkiksi sijoitustuotteiden, asuntojen ja vakuutusten markkinointi, vaikka näistä on myös erityislainsäädäntöä. Kuluttajaa suojaavaa lainsäädäntöä löytyy runsaasti myös kuluttajansuojalain ulkopuolelta. Vuoden 1997 jälkeen on tullut muutoksia ja lisäyksiä kuluttajansuojalakiin lähinnä EU-oikeuden vaikutuksesta. Myös muuta kuluttajaa suojaavaa tai kuluttajan asemaan vaikuttavaa erityislainsäädäntöä on tullut voimaan esimerkiksi kuluttajan kannalta välttämättömistä palveluista.

Kuluttajaoikeudessa tapahtuneet muutokset ovat merkinneet oikeussäntöjen täsmentämistä lakitasolla eivätkä ole tuoneet sinänsä muutoksia kuluttajien oikeuksiinsa pääsemiseen. Poikkeuksena tästä on vuoden 2004 lopussa voimaantullut muutos sähkömarkkinalaissa (sähkömarkkinalain 38 c § ;1172/2004), jonka mukaan sähkömarkkinaviranomaisen tulee velvoittaa verkonhaltija alentamaan siirtopalvelumaksujaan valvontajakson päätyttyä määrällä, jolla tuotto on ylittänyt kohtuullisen tuoton määrän. Tällä säännöksellä pyritään varmistamaan kaikkien niiden sähkönkäyttäjien etu, joilta on peritty kohtuutonta siirtomaksua. Aiemmin jokainen sähkönkäyttäjä on joutunut hakemaan erikseen hyvitystä.

Kuluttajaoikeudessa on pyritty luomaan järjestelmät, joilla turvataan kuluttajan pääseminen oikeuksiinsa. Keskeinen toimija on kuluttaja-asiamies. Kuluttaja-asiamiehellä on tiettyjä erikseen laissa säädettyjä valvontatehtäviä, kuten markkinoinnin, sopimusehtojen, perinnän ja takausehtojen lainmukaisuuden valvonta. Lisäksi kuluttaja-asiamiehelle on annettu valvontatehtäviä esimerkiksi tietoyhteiskunnan palveluita, tv- ja radiotoimintaa sekä autojen hiilidioksidipäästöjen ilmoittamista koskevista laeista. Kaikissa näissä lähtökohtana on kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan suhde. Ainoa poikkeus on laki saatavien perinnästä (513/1999), jonka mukaan kuluttaja-asiamiehen valvottavaksi kuuluu kuluttajasaatavana myös julkisoikeudellisen oikeushenkilön saatava yksityishenkilöltä.

#### **4.1.1 Kollektiivinen kuluttajansuoja**

Kuluttaja-asiamiehen valvontatoiminta suuntautuu kuluttajakollektiivin hyväksi eikä lakisääteistä valvontatehtävää ole tarkoitettu jo tapahtuneen lainvastaisen toiminnan haittojen hyvittämiseen. Suurimassa osassa tapauksia valvonta-asiat ratkeavat neuvotteluteitse, vain alle prosentti vuosittain vireille tulevista asioista viedään Markkinaoikeuteen kieltokanteella. Markkinaoikeuden päätöksestä voidaan hakea valituslupaa Korkeimpaan oikeuteen.

Silloin kun kuluttaja-asiamies tai tuomioistuin toteaa yrityksen menettelyn säännösten vastaiseksi, kannanotto ei vielä sellaisenaan vahvista yksittäisen kuluttajan oikeutta hyvitykseen. Hyvityksen saamiseksi tarvitaan siis erillinen prosessi joko lautakuntamenettelyssä tai yleisessä tuomioistuimessa.

#### **4.1.2 Yksilöllinen kuluttajansuoja**

Kuluttajaoikeudessa erotetaan kollektiivivalvonnan ohella jokaisen kuluttajan yksilöllinen oikeussuoja. Yksittäisten riitojen ratkaisua helpottamaan on olemassa sekä lakisääteisiä kuluttajaviranomaisia että sopimuspohjaisia toimielimiä.

Lailla säädettyjä kuluttajaviranomaisia ovat kunnalliset kuluttajaneuvojat, jotka sovittelevat kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä riidoissa (72/1992). Vuonna 2003 kuluttajaneuvonnan piirissä oli 444 kuntaa. Kuluttajaneuvojia oli 153, joista päätoimisia oli 49. Neuvonnalla on tärkeä yhteiskunnallinen merkitys, sillä vuositasolla neuvojat sovittelevat noin 60 000 tapausta. Kuluttajien yhteydenotot ovat jatkuvasti lisääntyneet. Vuonna 2003 niitä oli 117 000.

Kuluttaja voi viedä yksittäisen riidan lailla perustettuun kuluttajavalituslautakuntaan, joka antaa maksutta asiassa ratkaisusuosituksen. Ellei elinkeinonharjoittaja halua noudattaa sitä, kuluttajalla ei ole muuta keinoa kuin turvautua oikeudenkäyntiin yleisessä tuomioistuimessa tavanomaisessa riita-asiain menettelyssä. Kuluttajavalituslautakunnan toimivalta ei ole yhteneväinen kuluttajansuojalain soveltamisalan tai kuluttaja-asiamiehen toimivallan kanssa. Kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain (42/1978) 1 §:n mukaan lautakunta ei voi käsitellä esimerkiksi sijoitushyödykkeitä koskevia asioita mutta voi antaa suosituksia asuntokauppalain nojalla myös kahden yksityishenkilön välisestä asuntokaupasta. Kuluttajavalituslautakunta ei myöskään voi käsitellä ryhmävalitusta samaan tapaan kuin vastaava viranomainen Ruotsissa. Vuonna 2003 kuluttajavalituslautakuntaan saapui 3 757 valitusta ja siellä ratkaistiin 3 595 valitusta. Sovintoon päättäneitä asioita oli 817. Suositusten noudattamisprosentti vuonna 2002 oli keskimäärin 73,5 %. Käsittelyajat vaihtelivat vuonna 2003 eri jaostoilla 6 kuukaudesta 15 kuukauteen.

Kuluttajariitatyöryhmä, joka antoi mietintönsä vuonna 2002 (KTM:n työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/2002), ehdotti, että kuluttajavalituslautakunnan toimivaltaa laajennettaisiin asumisturva-asioihin ja

arvopaperisijoittamiseen. Työryhmämietintöön liittyi eriäviä mielipiteitä. Kuluttajariitalautakunnan siirtoa oikeusministeriön hallinnonalalle selvitetessä esitettiin lautakunnan toimivaltaa laajennettavaksi niin, että lautakunta voisi käsitellä asuinhuoneiston vuokrauksesta ja asumisoikeudesta syntyviä erimielisyyksiä sekä arvopaperisijoittamista koskevat riidat pois lukien eräät asiat, kuten arvopaperien liikkeeseenlasku. Hallituksen esitys pyritään antamaan Eduskunnalle keväällä 2005.

Vakuutusalan sopimuspohjaisen kuluttajaorganisaation muodostavat Kuluttajien vakuutustoimisto, Vakuutuslautakunta ja näiden toimintaa ohjaava Kuluttajien vakuutustoimiston hallitus, joiden toiminta perustuu Kuluttajaviraston ja Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliiton tekemään sopimukseen. Kuluttajien vakuutustoimisto neuvoo ja auttaa maksutta kuluttajia sekä elinkeinon- ja ammatinharjoittajia vapaaehtoisia vakuutuksia koskevissa asioissa. Vuosittain toimistoon tulee

8 500 asiaa. Vakuutuslautakunnan tehtävänä on käsitellä lain ja vakuutusehtojen tulkintaa ja soveltamista koskevia erimielisyyksiä. Vuonna 2003 vakuutuslautakuntaan tuli 911 lausuntopyyntöä. Ratkaisuja annettiin 905. Lautakunnan suositusten noudattamisprosentti oli 99 % ja asioiden käsittelyaika keskimäärin 6 kuukautta.

Pankkialan Asiakasneuvontatoimiston toiminta perustuu Kuluttajaviraston, Rahoitustarkastuksen ja Suomen Pankkiyhdistyksen tekemään sopimukseen. Toimisto palvelee pankkialan kuluttaja- ja pienyritysassiakkaita antamalla maksutta neuvoja pankkitoimintaan liittyvissä kysymyksissä ja muun muassa pankin ja asiakkaan välisten erimielisyyksien ratkaisemiseksi. Toimisto ottaa käsiteltäväkseen ne pankkiasiat, joihin ei voida antaa vastausta puhelimitse. Vuonna 2003 tällaisia pankkiasioita oli vajaat 500. Toimiston tekemä sovitteluesitys tai suositus on johtanut useimmiten sovintoon. Asia käsittely kestää tavallisimmin 2-3 kuukautta.

Yhteistyössä Pankkialan Asiakasneuvontatoimiston kanssa toimii Arvopaperilautakunta, joka neuvoo, ohjaa ja etsii ratkaisua asioissa, jotka koskevat arvopaperimarkkinalainsäädännön ja siihen liittyvien viranomaismääräysten sisältöä ja sopimusehtojen soveltamista, hyvää arvopaperikauppatapaa ja muita arvopaperikäytäntöä koskevia asioita. Vuonna 2003 Arvopaperilautakuntaan saapui 212 valitusta ja siellä ratkaistiin 31 valitusta. Suositusten noudattamisprosentti on 100 %. Valitusten käsittelyaika on 4 kuukautta ja laajoissa omaisuudenhoitotiidoissa noin 1 vuosi. Vuonna 2003 valittajien vaatimusten arvo vaihteli välillä 500 - 50 000 euroa.

#### 4.1.3 Kuluttaja-asiamies kuluttajan avustajana yksittäisessä asiassa

Kuluttaja-asiamiehen toinen keskeinen tehtävä valvontatoiminnan ohella on kuluttajan avustaminen yksittäisen asian hoitamisessa (L kuluttajavirastosta 1056/1998, 9 §). Kuluttaja-asiamies voi muiden tehtävien salliessa avustaa kuluttajaa oikeudenkäynnissä, jos avustaminen on lain soveltamisen ja kuluttajien yleisen edun kannalta tärkeää taikka elinkeinonharjoittaja ei noudata kuluttajavalituslautakunnan päätöstä. Taustalla on kummassakin asiaryhmässä kuluttajien kollektiivisen suojan edistäminen: joko ennakkopäätöksen saaminen taikka ratkaisusuositusten noudattamisen varmistaminen. Kuluttaja-asiamiehen toimivalta avustustapauksissa ei ole sidottu kuluttajansuojalain soveltamisalaan tai kuluttaja-asiamiehen valvontatoimeen, vaan ratkaisevaa on, että kyse on kuluttajan avustamisesta.

Avustusmahdollisuudesta säädettiin jo alkuperäisessä kuluttajansuojalaissa (ks. HE 8/1977). Aikaa myöten ongelmaksi muodostui oikeudenkäyntikuluriski, joka esti merkittävienkin asioiden saattamisen oikeuteen. Tätä ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan eri keinoin. Merkittävä uudistus kuluttaja-asiamiehen avustustoimintaan tehtiin vasta vuonna 1999 (ks. HE 140/1998). Yhdistettäessä kuluttajavirasto ja kuluttaja-asiamiehen toimisto mahdollistettiin samalla kuluttajaviraston toimintamäärärahojen käyttäminen avustustoiminnasta johtuvan kuluriskin kattamiseen. Erillistä määrärahaa avustustoimintaan ei kuitenkaan osoitettu. Nykyisin kuluttaja-asiamies tekee vuosittain 2-6 avustuspäätöstä ja kuluttajavirasto kantaa kuluriskin noin 2/3:ssa tapauksista. Virasto on viime aikoina ottanut kuluriskin aikaisempaa useammin, koska kuluttajilla ei aina ole oikeusturvavakuutusta ja oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärä on yleensä vain n. 8 400 euroa. Tähän mennessä suurimmat viraston maksettavaksi tulleet vastapuolen oikeudenkäyntikulut ovat olleet noin 24 000 euroa. Uudistus on kuitenkin parantanut kuluttaja-asiamiehen mahdollisuuksia hakea ennakkoratkaisuja kuluttajien yleisen edun kannalta tärkeisiin asioihin silloin, kun kuluriski olisi muuten estänyt asian saattamisen oikeuteen.

Yhteenvedona voidaan todeta, että edellisen ryhmäkannetta koskevan työryhmän mietinnön valmistumisen jälkeen (1997) kuluttajansuojalainsäädännön ala on laajentunut ja yhä uusia asiaryhmiä on tullut kuluttajansuojasääntelyn piiriin. Muina uudistuksina voidaan erityisesti mainita kuluttaja-asiamiehen avustusmahdollisuuksien lisääntyminen sekä tiettyjä erityisaloja koskevien lautakunta- ja neuvontamenetelmien käyttöönotto.

## 4.2 Ympäristövahinkoja koskevat asiat

Keskeinen aiheeseen liittyvä säädös on laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (737/1994). Sen mukaan ympäristövahinkona korvataan tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta johtuva vahinko, joka ympäristössä on aiheutunut veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta, melusta tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä taikka hajusta taikka muusta vastaavasta häiriöstä (1 §). Laissa säädetään muun muassa ympäristövahingon korvattavuuden edellytyksenä olevasta syy-yhteydestä, korvattavasta vahingosta, korvausvelvollisista ja korvaamismenettelystä. Ympäristövahingon korvaamista tarkoittava kanne on pantava vireille lain mukaan toimivaltaisessa käräjäoikeudessa (11 §). Korvausvaatimus voidaan käsitellä myös rikosasian yhteydessä, jos ympäristön pilaantumisesta on nostettu syyte.

Vesistön pilaantumista koskevaan korvausasiaan sovelletaan kuitenkin ympäristönsuojelulain (86/2000) säännöksiä. Tämän lain säännösten mukaan vesistön pilaantumisesta aiheutuva vahinko on määrättävä korvattavaksi viran puolesta jo ympäristölupamenettelyssä, jos vahingot aiheutuvat luvanvaraisesta toiminnasta. Tällaisella luvan ja korvausten yhteiskäsittelyllä hyvitetään ennalta jo ne vahingot, jotka toiminnasta johtuvasta vesistön pilaantumisesta ennakoidaan aiheutuvan. Lupa-asian yhteydessä voidaan eräin edellytyksin käsitellä myös vaatimus, joka koskee ennen lupa-asian ratkaisemista aiheutuneen vahingon korvaamista. Lisäksi korvausta vahingosta, jota lupaa myönnettäessä ei ole ennakoitu, voidaan aiemman ratkaisun estämättä hakea lupaviranomaiselle tehtävällä hakemuksella. Muilta osin vesistön lainvastaiseen pilaamiseen liittyvät ja rikosliitännäiset korvausasiat ratkaistaan käräjäoikeudessa. Vuosittain valtion ympäristölupaviranomaiset ratkaisevat noin 1 400 ympäristönsuojelulain ja vesilain mukaista korvausasiaa. Korvauspäätöksiä arvioidaan tehtävän noin joka viidennessä lupa-asiaassa eli vuosittain noin 300 asiassa. Lupamenettelyn yhteydessä määrättävät korvaukset vähentävät asianomaisten tarvetta turvautua erillisoikeudenkäynteihin korvausten saamiseksi.

Ympäristövahinkojen korvaamista koskevaa lakia täydentää osaltaan ympäristövahinkovakuutuksesta annettu laki (81/1998). Sen perusteella maksetaan korvausta ympäristövahingoista, jos korvausta ei saada perityksi korvausvelvolliselta tai tämän vastuuvakuutuksesta taikka korvausvelvollista ei ole saatu selvitettyksi. Laissa säädetään myös vakuuttamisvelvollisuus sellaisille yksityisoikeudellisille yhteisöille, joiden harjoittamaan toimintaan liittyy olennainen ympäristövahingon vaara tai jonka toiminta aiheuttaa yleisesti

haittaa ympäristölle.

Tyypillisiä käräjäoikeuden ratkaistavaksi tarkoitettuja ympäristövahinkoja ovat esimerkiksi ilman pilaantumisen, maaperän ja pohjaveden pilaantumisen ja melun aiheuttamat vahingot, rikoksesta johtuvat vahingot sekä pintavesistöihin kohdistuvista vahingoista muut kuin luvanvaraiseen toimintaan kytkeytyvät vahingot.

Käräjäoikeuksissa on toistaiseksi käsitelty vain vähän ympäristövahinkolain mukaisia vahingonkorvausasioita. Vuosina 2000-2004 käräjäoikeuksissa käsiteltiin yhteensä 7 tällaista asiaa. Todettakoon, että rikoslain 48 luvussa säädettyjä ympäristörikosasioita käsiteltiin vuonna 2003 käräjäoikeuksissa 27 ja vuonna 2004 yhteensä 35. Tietoa ei ole siitä, missä määrin näissä rikosasioissa on esitetty ympäristövahinkoja koskevia korvausvaatimuksia.

Keskeisenä uudistuksena edellisen ryhmäkannetta koskevan työryhmän mietinnön (1997) valmistumisen jälkeen voidaan pitää sitä, että ympäristönsuojelulakiuudistuksen yhteydessä pohjaveden pilaantumista koskevat ja henkilövahingon korvaamista koskevat asiat siirtyivät käräjäoikeuden toimivaltaan. Samoin on syytä mainita ympäristövahinkovakuutuslainsäädännön voimaantulo. Eräänä suuntauksena on lisäksi mainittu asukkaiden ja kansalaisjärjestöjen osallistumismahdollisuuksien lisääminen ympäristöhankkeissa, mistä yhtenä osoituksena on se, että ympäristönsuojelulaissa on muun muassa ympäristönsuojelua edistäville järjestöille annettu vireillepano- ja valitusoikeus pilaantuneen maaperän ja pohjaveden puhdistamista koskevissa asioissa.

#### **4.3. Ryhmäkanteen vaihtoehtoja**

Ryhmäkannekeskustelun yksi keskeisimmistä kysymyksistä liittyy siihen, ovatko ryhmäkanteelle asetetut tavoitteet saavutettavissa muilla vaihtoehtoisilla keinoilla. Seuraavassa on tarkoitus esitellä muutamia tuomioistuimessa sovellettavia menettelyjä, joiden avulla on esitetty voitavan saavuttaa ne tavoitteet, joihin ryhmäkanteella pyritään. Ryhmäkanteen vaihtoehtoja on tarkasteltu laajemmin muassa vuoden 1992 perusselvityksessä ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista (OLJ 3/1992).

Kanteiden yhdistämistä eli *kumulaatiota* koskevat normit nähdään usein ryhmäkanteen keskeisimpänä



prosessuaalisena vaihtoehtona. *Subjektiivisella kumulaatiolla* tarkoitetaan tilannetta, jossa useiden kantajien ja/tai vastaajien väliset erilliset, mutta samasta perusteesta johtuvat kanteet käsitellään samassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 18 luvun mukaisten edellytysten täytyessä olennaisesti samasta perusteesta johtuvat kanteet on käsiteltävä samassa oikeudenkäynnissä. Yhdistäminen edellyttää riittävän aineellisen yhteyden lisäksi muun muassa, että tuomioistuimella on toimivaltainen käsittelemään yhdistettävät kanteet ja että kanteet voidaan käsitellä samanlaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä.

Kanteiden yhdistämisen tavoitteena on, ettei samaa oikeudenkäyntiaineistoa tarvitse arvioida eri oikeudenkäynneissä. Tämän ohella kumulaation hyötynä on pidetty mahdollisuutta välttää ristiriitaisia ratkaisuja toisiinsa liittyvissä asioissa. Toisaalta useiden kanteiden yhteiskäsittelyn haittana on pidetty käsittelyn muodostumista mutkikkaaksi ja oikeudenkäyntiaineiston vaikeasti hallittavaksi. Kumulaation on katsottu olevan myös vaikeasti toteutettavissa asioissa, joissa on paljon asianosaisia.

Myös ns. *pilottioikeudenkäyntejä* on usein esitetty vaihtoehdoksi ryhmäkannemenettelylle. Pilottioikeudenkäynnillä (pilotmål, test case, Musterverfahren) tarkoitetaan menettelyä, jossa useista tiedossa olevista samasta perusteesta johtuvista tai muuten yhteen liittyvistä asioista valitaan yksi tai muutamia, jotka viedään tuomioistuimen käsiteltäväksi tarkoituksella saada sieltä oikeusohje noudatettavaksi muissa samaan asiayhteyteen liittyvissä asioissa. Mahdollista on myös se, että useista vireillä olevista kanteista valitaan yksi, josta tuomioistuin antaa ratkaisun muiden kanteiden jäädessä odottamaan tätä ratkaisua.

Lain mukaan tuomiolla ei ole sitovaa vaikutusta muihin kuin asianosaisiin, joten tuomion noudattaminen muissa asioissa riippuu asianosaisten halusta noudattaa sitä. Suomessa ei ole pilottioikeudenkäynnistä lainsäädäntöä, joten menettelyn onnistuminen nojaa oikeudenkäynnin osapuolten vapaaehtoisuuteen ja yhteisymmärrykseen.

Pilottioikeudenkäynti on yleisesti ottaen nopea, edullinen ja yksinkertainen tapa ratkaista samanlaisesta perusteesta johtuvia oikeudellisia riitoja etenkin silloin, kun osapuolet toimivat yhteisymmärryksessä ja ovat valmiit sopimaan tai järjestämään muut samasta perusteesta johtuvat riitansa pilottioikeudenkäynnissä annetun ratkaisun pohjalta. Vaikka täyttä yhteisymmärrystä ei olisi, pilottioikeudenkäynnissä annettava ratkaisu on kuitenkin omiaan parantamaan niiden asianosaisten neuvotteluasemaa, joiden vaatimusten

mukaisesti pilottioikeudenkäynti ratkaistaan.

Toisaalta on huomautettu, että pilottioikeudenkäyntimenettely ei ole käyttökelpoinen läheskään kaikenlaisissa tapauksissa ja tilanteissa. Jos yhteisymmärrystä ei ole, ratkaisun tehoa vähentää asianomaisten vapaus olla noudattamatta ratkaisua muissa asioissa. Asianosainen voi myös estää oikeusohjeen sopimalla pilottiasian ennen tuomion antamista. Pilottiasian taustalla olevan ryhmänkin yhteistoiminnassa voi olla kitkaa ja vaikeuksia päästä yksimielisyyteen esimerkiksi siitä, mitkä asioista valitaan pilottiasioiksi, miten asiaa ajetaan ja miten oikeudenkäyntikulut jaetaan.

Pilottioikeudenkäyntiä voisi tehostaa ja nopeuttaa *ns. ennakkoratkaisupyyntö- ja ohivalitusmenettely*. Ennakkoratkaisupyyntöllä tarkoitetaan menettelyä, jossa käräjäoikeus voisi vireillä olevaa asiaa käsitellessään esittää oikeudellisesta kysymyksestä ennakkoratkaisupyyntön korkeimmalle oikeudelle saadakseen asiaa varten lain soveltamista koskevan ohjeen ennen asian ratkaisemista. Ohivalitusmenettelyssä puolestaan käräjäoikeus ratkaisisi ensin asian, mutta ratkaisusta voitaisiin valittaa suoraan korkeimpaan oikeuteen.

Mainittujen menettelyjen käyttöönottoa on pohdittu muun muassa muutoksenhakutoimikunnan jatkomietinnössä (KM 2002:8). Menettelyistä on esitetty olevan hyötyä esimerkiksi suuren joukon samanlaisia asioita tullessa vireille. Erityisen merkittävänä menettelyjä on pidetty pilottioikeudenkäyntimenettelyn tehostamisessa ja turvaamisessa. Muutoksenhakutoimikunta ei päätenyt kuitenkaan ehdottamaan menettelyjen käyttöönottoa. Ongelmana pidettiin erityisesti menettelyjen huonoa soveltuvuutta tuomioistuimien lainkäyttötehtävään. Poikkeamista yleisesti noudatettavasta oikeusastejärjestyksestä ei pidetty asianosaisten yhdenvertaisuuden kannalta suotavana. Myös menettelyjen käytännön järjestämisessä nähtiin ongelmia.

Ryhmäkanteesta käydyssä keskustelussa on esitetty myös monia muita jo olemassa olevia prosessuaalisia vaihtoehtoja. Vuoden 1992 perusselvityksessä tarkasteltiin edellä esitettyjen lisäksi esimerkiksi sivuväliintuloa, oikeusvoiman ulottuvuuden laajentamista ja kanneoikeuden laajentamista. Nämä eivät ole myöhemmin nousseet yleisesti esiin ryhmäkanteen vaihtoehtona. Oikeudenkäyntejä estävän kuluriskin alentamiseksi hajaantuneissa ja pirstoutuneissa asioissa on tarkasteltu muun muassa pienten asioiden erityisprosessia (småmålsförfarande), erityisten oikeudenkäyntikulusäännösten säätämistä,

oikeusapujärjestelmän kehittämistä, oikeusturvavakuutuksia, summaarisia prosesseja ja monia lainkäytön ulkopuolelle jääviä kehittämismahdollisuuksia, kuten tuomioistuimia täydentävien ja korvaavien riitojen ratkaisuelinten, kuten kuluttajavalitus-, vakuutus- ja arvopaperilautakuntien toiminnan tehostamista.

## 5 ARVIOINTIA

### 5.1 Yleistä

Oikeusministeriössä on valmistunut 1990-luvulla kolme lainsäädäntöasiakirjaa ryhmäkanteesta: selvitys ryhmäkanteen käyttömahdollisuuksista (1992) sekä kaksi työryhmän ehdotusta ryhmäkannelaiksi (1995 ja 1997). Näissä asiakirjoissa sekä niistä annetuissa lausunnoissa on seikkaperäisesti selostettu niitä syitä, joiden vuoksi ryhmäkannelainsäädäntöä on pidetty tarpeellisena, ja toisaalta epäkohtia ja haittoja, joiden perusteella ryhmäkannelainsäädäntöä on pidetty tarpeettomana. Suurelta osin tällaiset puolesta ja vastaan - argumentit ovat samoja, joita muuallakin, esimerkiksi Ruotsissa on esitetty ryhmäkanteesta. Erityisen vilkasta ja ajankohtaista keskustelu ja väittely ryhmäkanteesta on ollut Yhdysvalloissa. Suomessakin on eri puheenvuoroissa viitattu usein nimenomaan sieltä saatuihin kokemuksiin.

Mielipide-erot ryhmäkannelainsäädännön tarpeellisuudesta ovat edelleen varsin voimakkaat. Tämä on ilmennyt paitsi keskusteluista työryhmässä myös asiasta julkisuudesta esitetyistä kannanotoista. Ne perustelut, joita järjestelmän puolesta ja sitä vastaan on esitetty, ovat keskeisiltä osiltaan samoja kuin mitä aikaisemmissa selvityksissä, lainvalmisteluasiakirjoissa ja lausuntopalautteissa on esitetty.

Työryhmä on pyrkinyt selvittämään, onko Suomessa tapahtunut 1990-luvun ryhmäkannetta koskevien lainsäädäntöhankkeiden valmistumisen jälkeen sellaisia lähinnä lainsäädännöllisiä tai mahdollisesti muitakin muutoksia, jotka voisivat johtaa jo esitettyjen argumenttien valossa joidenkin seikkojen osalta uudelleen arviointiin. Selvitys on tältä osin kohdistunut erityisesti kuluttajansuojaan ja ympäristövahinkoihin, mutta eräitä muitakin muutostekijöitä on tuotu tässä mietinnössä esiin. Työryhmä on myös selvittänyt tässä tarkoituksessa lainsäädännöllistä kehitystä muissa maissa samoin kuin sitä, olisiko näistä maista saatavissa sellaista kokemus- tai muuta tietoa, jotka voisivat olla Suomessakin hyödynnettävissä. Merkittävää tässä suhteessa on se, että Ruotsissa on tullut voimaan uusi yleinen ryhmäkannelaki vuoden 2003 alusta. Koska Ruotsin ja Suomen oikeusjärjestelmät ovat hyvin lähellä toisiaan, tarjoaa Ruotsin lainsäädäntö siten

merkittävän vertailukohdan arvioitaessa erilaisia lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja, samoin kuin sitä, minkälaisia vaikutuksia tällaisella lainsäädännöllä voi olla.

Suomessakin voi esiintyä tilanteita, joissa laajalla joukolla on esitettäväänsä samaa tahoja kohtaan oikeudellisia vaatimuksia, jotka perustuvat samaan tai samankaltaiseen tapahtumaan tai seikkaan. Tällaisia massajuttuja saattaa esiintyä esimerkiksi silloin, kun elinkeinonharjoittaja on tarjonnut samanlaista virheellistä tuotetta suurelle kuluttajajoukolle, kun esimerkiksi peruspalvelujen tarjonnassa ei ole noudatettu vakiosopimusten ehtoja tai ehdot eivät ole lain pakottavien säännösten mukaisia, taikka kun oikeudenvastaisella menettelyllä aiheutetaan laajoja henkilö- tai omaisuusvahinkoja. Esimerkiksi yhtiöoikeuden tai maksukyvyttömyysoikeuden piirissä saattaa esiintyä riitaisuuksia, jotka koskettavat kerrallaan laajaa henkilöpiiriä. Valtion, kunnan tai muun julkisyhteisön virheelliseksi väitetyn menettelyn tai väitetyn laiminlyönnin perusteella saatetaan niinkään esittää joukkovaatimuksia. Tällaisia massaluonteisia tilanteita voi kaiken kaikkiaan syntyä monilla eri oikeuden- ja elämänalueilla. Edellä sanottu ei merkitse kannanottoa siitä, olisiko ryhmäkanne sopiva keino tällaisten joukkotapausten käsittelyyn.

Tietyt tekijät ovat saattaneet osaltaan lisätä mainitunlaisten tilanteiden syntymistä. Tästä on mainittu kuluttajansuojan alalla esimerkkinä vakiosopimusten yleistymisen ja vastuusuhteiden monipuolistuminen ja sähköisiin verkkopalveluihin liittyvä massamarkkinointi. Viime vuosina on myös säädetty sellaista uutta lainsäädäntöä, joka sääntelee laajan henkilöpiirin oikeuksia ja velvollisuuksia esimerkiksi peruspalvelujen saamisessa. Tällaisen uuden sääntelyn piiriin tulevia usein vakiotyyppisiä sopimuksia saatetaan tehdä tuhansittain, jolloin mahdolliset tulkinta- tai muut riidatkin voivat koskea samalla tavoin ja samaan aikaan laajaa henkilöpiiriä.

Toisaalta kysymys ei ole välttämättä mitenkään laajasta ilmiöstä. Suomi on kansainvälisesti varsin pieni markkina-alue. Yhteiskunnassa ja taloudessa noudatettavat standardivaatimukset ovat yleisesti ottaen korkeat. Usealla keskeisellä alalla on toimiva valvonta-, neuvonta- tai ohjausjärjestelmä tai ennakkolupamenettely, joiden avulla mahdollisten oikeusriitojen aiheet voidaan ennalta pitkälle ehkäistä. Monilla yrityksillä on ohjeistukset reklamaatioiden hoitamisesta. Laajalti käytössä olevat vakiosopimukset ovat parantaneet erityisesti kuluttajansuojaa, koska ehdoista neuvotellaan yksityiskohtaisesti valvovien viranomaisten, kuten kuluttaja-asiamiehen ja rahoitustarkastuksen kanssa. Myös massariidan tyyppiset tilanteet voidaan usein hoitaa neuvotteluteitse ja ilman, että asian viemistä tuomioistuimeen edes harkitaan.

## 5.2 Kysymyksenasettelusta

Ryhmäkannetta kannattavien perusväittämä on, että nykyiset menettelysäännökset eivät ole riittäviä, kun kysymys on usealle henkilölle kuuluvan oikeudellisen vaateen toteuttamisesta. Ryhmäkanteen keskeisenä oikeuspoliittisena tavoitteena onkin pidetty oikeudenloukkauksen kärsineiden oikeusturvan parantamista ja oikeuteen pääsyn edistämistä tuomioistuinten käyttömahdollisuuksia laajentamalla. Tämä tavoite perustuu keskeisesti siihen ajatteluun, että ryhmän yksittäisen jäsenen oikeusturva toteutuu paremmin, jos ryhmän jäsenten etuja ajetaan yhdessä sen sijaan, että ryhmän jäsenet joutuisivat ajamaan vaatimuksiaan erikseen ja itsenäisesti.

Ryhmäkanejärjestelmän vastustajat taas katsovat, että ryhmäkanne ei ole oikea keino oikeusturvan kehittämiseksi. Ryhmäkanejärjestelmä on lisäksi vahingollinen menettelyn kohteeksi joutuvan yrityksen ja laajemminkin maamme kansainvälisen kilpailukyvyn sekä viime kädessä myös yksittäisen kuluttajan kannalta.

Puoltavat ja vastustavat kannanotot keskittyvät siis selvästi kysymykseen yhtäältä ryhmäkanejärjestelmän tarpeellisuudesta ja toisaalta sen vahingollisuudesta. Nämä kaksi kysymyksenasettelua ovat tarkastelultaan varsin erilaisia eivätkä johtopäätökset ole välttämättä täysin yhteismitallisia. Tarpeellisuuskeskustelu liittyy lähinnä sen arviointiin, tarjoaako nykyinen järjestelmä riittävät keinot aiemmin kuvattujen kollektiivisten, hajaantuneiden tai pirstoutuneiden oikeusturvatarpeiden toteuttamiseksi. Vahingollisuuskeskustelu liittyy taas sen arviointiin, minkälaisia kielteisiä taloudellisia tai yhteiskunnallisia vaikutuksia uudella lainsäädännöllä voisi olla. Arviointi on tältä osin tietenkin riippuvainen lain sisällöstä ja muun muassa siitä, voidaanko mahdollisia kielteisiä vaikutuksia lailla rajoittaa tai voidaanko ne kokonaan ehkäistä.

Jäljempänä esitetään tarkemmin ryhmäkanejärjestelmän tarpeellisuudesta, vahingollisuudesta ja vaikutuksista työryhmässä esitettyjä käsityksiä. Työryhmässä on korostettu sitä, että ryhmäkannemenettelyä ei voida tarkastella erillään muusta oikeudellisesta järjestelmästä. Huomioon on otettava, miten esimerkiksi tuomioistuinlaitos ja vahingonkorvausjärjestelmä yleensäkin toimivat sekä miten erilaiset riitakysymykset pyritään yhteiskunnassa ehkäisemään ja minkälaisissa menettelyissä niitä ratkaistaan.

### 5.3 Yleisiä näkökohtia ryhmäkanteen tarpeellisuudesta

#### Ryhmäkannetta puoltavat kannanotot

Kun useilla henkilöillä on samanlaisia tai -kaltaisia oikeudellisia vaatimuksia, on perusteltua, että kaikkien ryhmään kuuluvien asiaa voidaan ajaa samassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäyntiin liittyvä vaiva ja kuluriski saattavat tosiasiallisesti ehkäistä asianomaisia vaatimasta oikeuksiensa toteuttamista tuomioistuimessa. Tähän saattaa vaikuttaa myös oikeudenloukkauksen kokeneiden tiedon taso, puutteellinen koulutus, elämäntilanne tai muu sosioekonominen asema. Kun yksi ryhmän jäsen taikka viranomainen tai yhteisö nostaa ryhmän puolesta kanteen, hyötyvät siitä kaikki ryhmän jäsenet, myös mainitut keskimääräistä heikommassa asemassa olevat.

Ryhmäkanteen etu voi olla myös prosessuaalinen: on järkevämpi ajaa samanlaisiin perusteisiin nojautuvaa asiaa samaa vastaajaa vastaan ryhmäkanteella, kun oikeudenkäynti voi pohjautua samaan todistelu- ym. oikeudenkäyntiaineistoon. Tämä prosessiekonominen hyöty tulee myös vastaajan hyväksi. Etuna on pidetty lisäksi sitä, että ryhmäkanteella voidaan välttää erilaisten tuomioistuinratkaisujen antaminen, kun asia ratkaistaan samalla kertaa kaikkien ryhmän jäsenten osalta.

#### Ryhmäkannetta vastustavat näkökohdat

Nykyinen oikeudenkäyntijärjestelmä toimii tehokkaasti silloinkin, kun vaatimukset ovat suurta ryhmää koskevia. Ensisijaisesti epäselvyydet pyritään ratkaisemaan neuvotteluteitse. Pääosa ongelmatilanteista ratkaakin tällä tavoin, esimerkiksi yrityksen ja toimivaltaisen viranomaisen välisissä neuvotteluissa. Jos asiaa ei kuitenkaan saada neuvotteluteitse ratkaistua, käytössä on muun muassa mahdollisuus juttujen yhdistämiseen ja pilottikanteen käyttöön. Näitä menettelytapoja käyttämällä on käytännössä voitu hoitaa monia sellaisia riitoja, joissa esimerkiksi kantajana esiintyneiden asianosaisten määrä on ollut suuri. Tätä käsitystä tukevat ne kokemukset, joita laajoja, lukuisia asianosaisia käsittäneiden juttukokonaisuuksien hoitamisesta Suomessa on saatu. Tältä osin on viitattu työryhmän kuuleman asianajajan arvioon, jonka mukaan mainitunlaisten juttukokonaisuuksien hoitaminen ryhmäkanteena olisi itse asiassa vaikeuttanut niiden käsittelyä. Pilottikanne on ryhmäkannetta tehokkaampi ja edullisempi tapa saada ratkaisu samaa perustetta koskevaan asiaan.

Jos puutteita oikeusturvassa on tältä osin, ne tulee korjata nykyistä järjestelmää kehittämällä, erityisesti kuluttajavalituslautakunnan toimintaa tehostamalla ja sen resursseja lisäämällä sekä kehittämällä pilottimenettelyä. EU:nkin piirissä pyritään kehittämään vaihtoehtoisia riidanratkaisumenettelyjä ja Suomen on aiheellista seurata tätä kehitystä.<sup>2</sup> Elinkeinoelämän edustajat katsoivat, että ryhmäkanteen tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä ei ole osoitettu tarve- ja vaikutusanalyysillä.

#### **5.4 Ryhmäkannemenettelyn tarpeellisuus erityisesti vähäisten vaatimusten toteuttamiseksi**

##### Ryhmäkannetta puoltavat kannanotot

Aivan erityistä tarvetta ryhmäkanteelle on nähty niissä tilanteissa, joissa lukuisilla henkilöillä on samankaltainen vaatimus, joka on kuitenkin taloudelliselta arvoltaan niin vähäinen, ettei kenenkään kannata yksin nostaa asiassa kannetta. Tällöin voi kuitenkin oikeudenloukkausten yhteenlaskettu intressi nousta merkittäväksi. Tältä osin on puhuttu, niin kuin aiemmin on todettu, prosessikelvottomista vaateista taikka pirstoutuneista oikeussuojatarpeista. Ryhmäkanteen mahdollistaisi sen, että myös tällaiset asiat, jotka aikaisemmin ovat yleensä jääneet kokonaan oikeudenkäyntimenettelyn ulkopuolelle, voitaisiin saattaa tuomioistuimeen. Tavoitteena ei ole tällöin pelkästään yksittäisen oikeudenloukkauksen hyvittäminen vaan pikemminkin sen turvaaminen, että laissa asetettuja aineellisia velvoitteita noudatetaan (*aineellisen oikeuden läpäisykyvyn edistäminen*). Näin ryhmäkanteella olisi käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta. Ryhmäkanteen edistäisi samalla ennakkotapausten aikaansaamista ja siten myös oikeuden kehitystä.

Kuluttajia edustavat jäsenet eivät pidä aivan harvinaisena tilanteena sitä, että yritykset saattavat tietoisesti menetellä kuluttajansuojaa koskevien velvoitteiden vastaisesti luottaen siihen, että asiaa ei saateta tuomioistuimeen yksittäisen kuluttajan intressin vähäisyyden takia. Kuluttajakollektiivin yhteenlaskettu kokonaismenetys ja siten mahdollisesti yrityksen saama perusteeton etu voi kuitenkin olla huomattava. Pelkästään Kuluttajavalituslautakunnan ratkaisukäytäntö tai kuluttaja-asiamiehen neuvottelumenettely eivät takaa laissa säädettyjen velvoitteiden noudattamista. Tämä näkemys perustuu esimerkiksi asiantuntijana kuullun kuluttajavalituslautakunnan puheenjohtajan näkemyksiin sekä kuluttaja-asiamiehen

---

<sup>2</sup> Ks. sovittelua siviiliasioissa (ADR) koskeva direktiiviehdotus 22.10.2004 . KOM (2004) 718 lopullinen.

avustustoiminnassa saatuihin käytännön kokemuksiin.

Työryhmän ympäristönsuojelua edustava jäsen esitti samantapaisia näkemyksiä ympäristösuojelua koskevien velvoitteiden noudattamatta jättämisestä ja korosti samalla ennaltaehkäisevän tavoitteen merkitystä ympäristövahingoissa, jotka ovat usein vaikeasti arvioitavissa ja korvauksin korjattavissa.

Ryhmäkanteen kannattajat katsovat, että ryhmäkannelaki voi siten jo olemassaolollaan edistää laissa asetettujen velvoitteiden vapaaehtoista noudattamista esimerkiksi elinkeinonharjoittajien keskuudessa. Tältä osin viitattiin Ruotsin lain esitöihin, joissa on katsottu, että ryhmäkanejärjestelmä on elinkeinoelämänkin etujen mukaista, koska sen avulla voidaan estää epäasianmukaisella menettelyllä saavutettava kilpailuetu ja näin suojata asianmukaista elinkeinotoimintaa.

Kuluttajia edustavat jäsenet ovat tähdentäneet myös sitä, että kuluttajakollektiiville kysymys on taloudellisesti hyvin merkittävän luokan asiasta. Tältä osin on viitattu Englannissa vuonna 2000 tehtyyn tutkimukseen, jonka mukaan kuluttajakollektiivin yhteenlasketut tappiot kuluttajansuojan vastaisesta toiminnasta arvioidaan vuonna 1999 olleen 8,3 mrd. puntaa (Consumer Detriment, Office of Fair Trading, 2000, 296).

### Ryhmäkannetta vastustavat kannanotot

Ryhmäkanteeseen kielteisesti suhtautuvien mielestä mitkään edellä kuvatulaiset yhteiskuntapoliittiset tai preventiiviset syyt eivät vaadi ryhmäkanejärjestelmää. Suomalainen yritystoiminta on yleisesti ottaen vastuuntuntoista ja jos tietty menettely on loukannut kuluttajakollektiivin etuja aiheuttaen runsaalle joukolle vähäisiä menetyksiä, on tähän voitu puuttua nykyisenkin oikeussuojajärjestelmän avulla, jota on jo edellä selostettu.

Tavoitteena yleensäkin on pidettävä oikeudenkäyntien vähentämistä, minkä vastaista olisi se, että tuomioistuimia kuormitettaisiin sellaisilla asioilla, joiden merkitys yksittäisen henkilön kannalta olisi vähäinen. Kustannustehokkain tapa on hoitaa vähäisten intressien riidat keveämmissä, lautakuntakuntatyypisissä elimissä, kuten kuluttajavalituslautakunnassa, vakuutuslautakunnassa, pankkialan asiakasneuvontatoimistossa ja arvopaperilautakunnassa, jollei epäselvyyksiä ole voitu neuvotteluteitse



ratkaista. Menettelyä erityisesti kuluttajavalituslautakunnassa tulisi kehittää vielä niin, että samaa asiaa koskevat valitukset tulisi käsitellä yhdessä. Lisäksi eräillä keskeisillä aloilla, kuten kuluttajansuojassa ja arvopaperimarkkinoilla Suomessa on tehokas viranomaisvalvonta, joka mahdollistaa tehokkaat toimenpiteet riitaisuuksien tai mahdollisten epäasianmukaisuuksien ilmetessä. Tätä valvontajärjestelmää tukevat osaltaan mainitut lautakuntatyypiset riitojen ratkaisumenetelmät, joiden käsiteltäviksi riitaisuudet voidaan joustavasti ja edullisesti saattaa. Näiden menetelmien toimivuutta osoittaa se, että lautakuntien antamien suositusten noudattamisprosentti on varsin korkea.

Tietoiset tai laskelmoidut väärinkäytökset ovat joka tapauksessa harvinaisia ja poikkeuksellisia. Niitä varten ei tarvitse luoda järjestelmää, joka omiaan lisäämään oikeudenkäyntejä ja aiheuttamaan ylimääräisiä kustannuksia, jotka eivät ole missään järkevässä suhteessa ryhmän jäsenille kanteen menestyessä mahdollisesti tulevaan suoritukseen. Oikeudenkäynneistä yrityksille aiheutuvat kustannukset siirretään joka tapauksessa tuotteiden hintoihin ja ne tulevat siten viime kädessä kuluttajien maksettavaksi.

On lisäksi ilmeistä, että ryhmäkanteita ei kohdisteta niihin yrityksiin, joilla on puutteita kuluttajansuojassa tai muiden yhteiskunnallisten velvoitteiden täyttämässä ja joiden osalta yhteiskunnallisten toimintastandardien kehittämiseen saattaisi olla tarvetta vaan vakavaraisiin, yleisesti velvoitteistaan huolehtiviin yrityksiin. Näin ryhmäkannejärjestelmä ei todellisuudessa täyttäisi sille asetettua tehtävää aineellisen oikeuden kehittämisessä.

Ryhmäkannetta vastustavat epäilevät myös, että juuri vähäisten intressien jutuissa ryhmäkannejärjestelmää käytetään keinona pakottaa yritykset kalliisiin sovintoihin, mistä Yhdysvalloista on runsaasti kokemuksia. Ryhmäkanteen taustalla ei siis ole aito oikeussuojan tai aineellisen oikeuden noudattamisen tarve.

Elinkeinoelämän edustajat totesivat lisäksi, että Ruotsin elinkeinoelämä ei ennen lain voimaantuloa eikä sen jälkeenkaan ole hyväksynyt Ruotsin lainsäädännön esitöissä esitettyä käsitystä lain myönteisistä vaikutuksista ruotsalaiselle elinkeinoelämälle. Kokemukset lain voimaan tulon jälkeen osoittavat, että ryhmäkanneasioita hoidetaan julkisuushakuisesti.

## **5.5 Erityisesti pilottimenettelyn ja juttujen yhdistämisen käyttökelpoisuudesta esitettyä arviointia**

### Kuluttajia edustavat tahot

Erityisesti kuluttajia edustavat jäsenet ovat korostaneet sitä, että aina on tapauksia, joissa oikeudenkäynti jää viimeiseksi keinoksi hyvityksen saamiseksi tai tilanteen korjaamiseksi. Yksittäisiin ja erillisiin oikeudenkäynteihin liittyviä oikeusturvaongelmia ei voida läheskään kaikissa tapauksissa hoitaa ns. pilottioikeudenkäynnillä tai juttujen yhdistämisellä taikka sillä, että kuluttaja-asiamies avustaa kuluttajaa yleisen edun kannalta tärkeässä asiassa. Juttujen yhdistäminen edellyttää nykyjärjestelmässä, että kaikkien oikeusturvaa hakevien on nostattava ensin kanne. Silloin kun esimerkiksi kuluttajansuojan alalla esiintyy laajaa henkilöpiiriä, ehkä satoja tai jopa tuhansia ihmisiä koskevia massatapauksia, ei jokainen kuluttaja voi nostaa kannetta oikeuteen pääsemiseksi. Oikeudenkäynnin alkaessa oikeudenloukkauksen kärsineiden piiri ja laajuus ei välttämättä ole vielä edes selvillä.

Tässä yhteydessä viitattiin myös vuoden 2004 alusta voimaan tulleen velan vanhentumisesta annetun lain vaikutuksiin. Uusi laki merkitsee käytännössä sitä, että kuluttajan on esitettävä vaatimuksensa todistettavasti kolmessa vuodessa voidakseen vedota sopimusrikkomukseen. Pilottikanteella ei voida tehokkaasti ajaa laajan kuluttajajoukon vaatimuksia, koska jokaiselta kuluttajalta edellytettäisiin joka tapauksessa yksilöllisiä toimenpiteitä saatavansa vanhentumisen katkaisemiseksi.

Pilottimenettelyn käyttökelpoisuutta on tietyissä tilanteissa vähentänyt kuluttajia edustavien jäsenten mukaan se, että elinkeinoharjoittaja saattaa toisinaan estää ennakkopäätöksen saamisen tuomioistuimesta tekemällä sovinnon saatuaan ilmoituksen asian tuomioistuimeen saattamisesta. Käytännössä on esiintynyt myös haluttomuutta noudattaa ennakkopäätöksestä ilmenevää oikeusohjetta muihin samanlaisessa asemassa oleviin kuluttajiin nähden esimerkiksi siten, että on vedottu ennakkotapauksesta poikkeaviin olosuhteisiin. Vaikka pilottioikeudenkäynnin taustalla on koko kuluttajaryhmälle yhteinen oikeuskysymys, yksittäisessä oikeudenkäynnissä painottuu käsiteltävänä olevaan tapaukseen liittyvä seikasto, jolloin päätöksen ennakkopäätösarvo kärsii. Vaikka tosiseikasto olisikin yhteinen, ei yhdellä ennakkoratkaisulla pystytä aina turvaamaan koko loukkauksen kohteeksi joutuneen kuluttajaryhmän asemaa mm. siksi, että yksittäinen tapaus vaatii aina yksilöllisiä toimenpiteitä, ja ennakkopäätöksen odottaminen voi johtaa oikeudenmenetyksiin tai mielenkiinnon hiipumiseen.

Kuluttajia edustavat tahot tähdensivät lisäksi sitä, että yksittäiset oikeudenkäynnit suojaavat kuluttajia heikosti erityisesti, jos kysymys on laskelmoidusta, järjestelmällisestä ja laajasta lain rikkomisesta.

Tässä yhteydessä viitattiin Ruotsin kuluttaja-asiamiehen toimistossa työryhmän jäsenille esitettyihin vastaavantyyppisiin kokemuksiin. Ruotsin kuluttaja-asiamies oli yrittänyt ajaa eräitä yksittäisasiota pilottiasioina, mutta ongelmaksi osoittautui se, että elinkeinonharjoittajat eivät hyväksyneet asiaa ennakkopäätöstopaukseksi vaan vetosivat tapauksen yksilöllisyyteen. Lisäksi oli ilmennyt, että pilottijuttua ajettaessa yksittäinen kantaja ”ostetaan ulos jutusta” eli juttu sovitaan kantajalle edullisella tavalla, ettei asiasta tulisi ennakkotapausta.

#### Työntekijäjärjestöjä edustava jäsen

Työryhmän työntekijäjärjestöjä edustavan jäsenen käsityksen mukaan työoikeudellisten kanteiden nostamiselle uudessa työ sopimuslaissa (13 luvun 9 §:n 3 momentti) ja muussa työlainsäädännössä säädetyt määräajat ovat omiaan rajoittamaan pilottioikeudenkäynnin käyttömahdollisuuksia. Työriitilanteissa on hänen mukaansa myös usein kysymys työnantajan maksuvaikeuksista ja tarpeesta saada työpalkkasaatavan täytäntöönpano lykkääntymään. Kannekumulaatiokaan ei ratkaise kaikkia työmarkkinoilla syntyviä ongelmia. Eri työnantajia koskevien samanlaisten velkomusten yhdistäminen ei onnistu jo yksistään oikeuspaikkaerojen vuoksi. Tämä jäsen huomautti myös siitä, että mainittu uusi velan vanhentumista koskeva laki voi olla esteenä pilottikanteen käytölle muissakin kuin kuluttajansuoja-asioissa, kuten työriidoissa.

#### Ympäristöjärjestöjä edustava jäsen

Työryhmän ympäristöjärjestöjä edustavan jäsenen mukaan erityisesti hajaantuneissa ja pirstoutuneissa ympäristövahinkoasioissa ongelma on se, että yksittäiset vahingon kärsijät ovat yksin toimiessaan liian heikko vastapuoli vahingon aiheuttajaa vastaan. Laajakin vahinko on myös voinut jakaantua niin pieniksi osiksi, että erillisten kanteiden nostaminen ei ole mielekäästä. Vaikka vahingon määrä ylittäisikin tietyn tason, ei kanteita ehkä uskalleta nostaa oikeudenkäyntikulujen ja vastapuolen oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi, jollei oikeudenkäynnin myönteisestä lopputuloksesta ole varmuutta. Ympäristövahinkoasioiden käsittely saattaa myös edellyttää aikaavievien ja kalliiden asiantuntijaselvitysten laatimista muun muassa erilaisista

syy-yhteyksysymyksistä, minkä hankkimiseen yksittäisillä vahingonkärsineillä - toisin kuin usein heidän vastapuolellaan - ei ole resursseja. Edellä mainittuja seikkoja mainittu työryhmän jäsen piti yhtenä mahdollisena syynä siihen, että ympäristövahinkoasioiden määrä tuomioistuimissa on jäänyt vähäiseksi ympäristövahinkolain voimaan tultuakin.

Ryhmäkannemenettely parantaa myös kansalaisen keinoja kantaa perustuslaillinen vastuunsa ympäristöstä ja täydentää luontevasti Århusin yleissopimuksessa<sup>3</sup> taattua osallistumisoikeutta. Vaikka ryhmäkannemenettelysääntelynä ei koske vastuuta sisällöllisesti, se edistää voimassa olevien vastuusäännösten toteutumista käytännössä. Järjestökanne parantaisi nimenomaan ekologisten arvojen suojaa.

### Elinkeinoelämän edustajat

Ryhmäkannetta vastustavat elinkeinoelämän edustajat totesivat, että vaikka jossakin yksittäistapauksessa pilottioikeudenkäyntiin saattaa liittyä käytännön ongelmia, niin yleisesti ottaen asianosaisiltaan laajojen juttukokonaisuuksien hoitaminen yhdistettyinä tai pilottijuttuina on kuitenkin toiminut hyvin. Tätä käsitystä tukivat ne kokemukset, joita työryhmän kuulemilla asiantuntijoilla oli tällaisten asioiden hoitamisesta. Sitä paitsi ryhmäkannemenettelykään ei toisi asiaan parannusta, sillä esimerkiksi kokemukset Yhdysvalloista osoittavat, että ryhmäkanneoikeudenkäynti, monimutkaisine menettelyvaiheineen, voi kestää kauan ja tulla osapuolille ja ainakin vastaajalle kalliiksi. Tässä yhteydessä viitattiin myös eräiden työryhmän kuulemien asiantuntijoiden esittämään epäilyyn suomalaisten tuomioistuinten kyvystä selviytyä vaikeista ryhmäkanneoikeudenkäynneistä.

Elinkeinoelämän edustajat huomauttivat lisäksi, että ryhmäkannanne ei ole käyttökelpoinen oikeussuojatie vahingonkorvausvaatimusten käsittelyyn, koska esimerkiksi henkilövahingoissa korvauksen tuomitseminen voi edellyttää yksilöllistä tai tapauskohtaista arviointia, mikä ei ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista ryhmäkannemenettelyssä. Myös muut vahinko-olosuhteet tai syy-yhteyden olemassaolo voi olla tapauskohtaisesti ratkaistava.

---

<sup>3</sup> Tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa Århusissa 25 päivänä kesäkuuta 1998 tehty yleissopimus, joka on Suomessa saatettu voimaan lailla 767/2004 30.11.2004 lukien.

Elinkeinoelämän edustajat totesivat, että ympäristöoikeudessa yleisiä etuja suojataan ympäristölainsäädännöllä, jossa on yksityiskohtaiset säännökset ympäristövaikutusten selvittämisestä ja kuulemismenettelyistä. Vahingonkorvaus- tai prosessioikeudellisia säännöksiä ei ole tarkoituksenmukaista käyttää yleisten etujen suojaamiseksi ympäristöoikeudessa. Jos epäkohtia havaitaan, niihin on puututtava ympäristöoikeudellisia säännöksiä tarkistamalla.

## **5.6 Kannanottoja ryhmäkanteen vahingollisuudesta**

### Ryhmäkannetta vastustavat kannanotot

Erityisesti elinkeinoelämän edustajat ovat korostaneet ryhmäkannemenettelyn vahingollisuutta yritysten ja elinkeinoelämän kannalta. Suomessa Yhdysvaltojen tavoin ryhmäkanteita voitaisiin nostaa lähinnä vain yritysten painostamistarkoituksessa. Vaikka ryhmäkanteelle ei olisi perusteita eikä kanne menestyisi, yritykset saattavat käytännössä joutua sopimaan asian säästääkseen vaivaa ja kustannuksia sekä suojellakseen yrityksen julkisuuskuvaan. Pidetään mahdollisena, että Suomessakin jotkut tahot voisivat ryhtyä järjestelmällisesti etsimään mahdollisia ryhmäkanneoikeudenkäynnin aiheita voidakseen uhata sellaisella oikeudenkäynnillä vakavaraaisia, hyvämaineisia yrityksiä. Oikeudenkäynti voidaan tällöin pyrkiä panemaan vireille sellaisessa tuomioistuimessa, jonka arvioidaan suhtautuvan kanteeseen myönteisesti.

Ryhmäkanneoikeudenkäynneistä voi aiheutua yrityksille kaikinensa huomattavia ylimääräisiä kustannuksia, mm. lisääntyneinä asianajo- ja muina kuluina sekä mahdollisina sovintokorvauksina. Nämä kustannukset siirtyvät välttämättä tuotteiden hintoihin. Kun kilpailluilla markkinoilla jo vähäisilläkin marginaaleilla on merkitystä, voi ryhmäkannemenettely näin heikentää suomalaisten yritysten kilpailukykyä, koska esimerkiksi Euroopassa ryhmäkannemenettely on käytössä vain Englannissa ja Ruotsissa. Lisäksi ryhmäkanne voisi vaikuttaa tavaroiden ja palveluiden tarjontaan ja saatavuuteen Suomessa.

Se seikka, että pörssinoteerattua yritystä vastaan nostetaan ryhmäkanne, on lisäksi omiaan alentamaan tällaisen yrityksen osakkeiden markkina-arvoa, koska tieto sellaisesta oikeudenkäynnistä tulee lähes aina jo pörssitiedotteen kautta julki. Suomalaisten pörssiyhtiöiden osakkeenomistajista huomattava määrä on ulkomaisia sijoittajia ja nämä tulisivat todennäköisesti arvioimaan suomalaista ryhmäkannemenettelyä Yhdysvalloista saatujen, voittopuolisesti kriittisten kokemusten perusteella ottamatta selkoa yhdysvaltalaisen

ja mahdollisen suomalaisen järjestelmän eroista.

### Ryhmäkannetta puoltavat kannanotot

Ryhmäkanteeseen myönteisesti suhtautuvat työryhmän jäsenet totesivat, että ryhmäkanteen mahdollisia vaikutuksia elinkeinoelämälle ei voida arvioida pelkästään Yhdysvalloista saatujen kokemusten perusteella muun muassa oikeudellisten järjestelmien merkittävien eroavaisuuksien vuoksi. Tältä osin muistutettiin, että aikanaan tuotevastuulain säätämistä vastustettiin vastaavanlaisilla Yhdysvalloista saatuihin kokemuksiin perustuvilla uhkakuvilla, jotka eivät sittemmin ole Suomessa toteutuneet.

Ryhmäkanteen väärinkäytön mahdollisuutta vähentää olennaisesti oikeudenkäyntikulujen korvausvastuu. Suomessa - toisin kuin Yhdysvalloissa - periaatteena on, että hävinnyt osapuoli on velvollinen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Siten riski siitä, että häviötilanteessa ryhmäkanteen asian kantaja joutuu maksamaan omat kulunsa ja korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, on jo merkittävä pidäke nostaa perusteettomia tai hatariin perusteisiin nojautuvia kanteita. Ryhmäkannemenettely tuskin tulee tässä suhteessa poikkeamaan muista riita-asioiden oikeudenkäynneistä. Olennaista on huolehtia siitä, että ryhmän kantajan omalle oikeussuojaintressille ja taloudelliselle kantokyvyille asetetaan laissa vaatimuksia bulvaanityyppisten järjestelyjen estämiseksi.

Väärinkäytön mahdollisuuteen tulee ryhmäkannetta puoltavienkin jäsenten mielestä suhtautua vakavasti niin kuin muuhunkin oikeudenkäynnin väärinkäyttöön. Laki tulee laatia sen sisältöiseksi, että ryhmäkanteen käyttäminen sellaiseen epäasianmukaiseen painostukseen, joka ei perustu aitoon oikeussuojaintressiin, voidaan estää. Tältä osin katsottiin, että laissa keskeisellä sijalla ovat Ruotsin ryhmäkannelain tapaan esimerkiksi ryhmäkanteen edellytyksiä ja oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva sääntely.

Lisäksi jos lakia valmisteltaessa tullaan pitämään silmällä vain viranomaisaloitteista, erityisesti kuluttaja-asiamiehen ajamaa ryhmäkannetta, edellä kuvattuja kielteisiä vaikutuksia ei voisi edes olla. Kuluttaja-asiamies toimii virkavastuulla eikä hänen toimintaansa voi ohjata tavoite epäasianmukaisen sovintoedun saamiseen.

## **5.7 Ryhmäkannelainsäädännön taloudellisista ja muista vaikutuksista**

### 5.7.1 Liiketaloudellisista vaikutuksista esitettyä

*Professori Vesa Kanniainen.* Työryhmällä ei ole ollut käytössään oikeustaloudellista analyysiä ryhmäkanteen taloudellisista vaikutuksista. Työryhmä on kuitenkin kuullut tästä aiheesta asiantuntijana kansantaloustieteen professori Vesa Kanniaista. Hän näki samanlaisia riskejä ryhmäkanteen käyttöönotossa kuin työryhmässä olevat elinkeinoelämän edustajat. Kun ryhmäkanne kasvattaa vahingon kärsineen mahdollisuuksia saada korvausta, perusteeton ryhmäkanne on samalla lisäriski yrityksille, jotka joutuvat tekemään mm. kuluttajansuojaa ja ympäristövaikutuksia koskevia taloudellisia päätöksiä. Ryhmäkannemahdollisuus vaikuttaa yritysten sijoittautumisratkaisuihin, koska ryhmäkanne voi lisätä yrityksen kustannuksia. Näin riski vaikuttanee kansantalouden kykyyn kilpailla yrityksistä. Hävityn korvauskiistan kustannus jää yrityksille ja heijastuu sen kilpailukyvyssä. Toisaalta Kanniainen huomauttaa, että yritys, joka ei varmuudella aiheuta ulkoishaittoja, taas hyötyy ryhmäkanteesta, jos ryhmäkanne on riski sen kilpailijalle. Ryhmäkanteella on myös ennaltaehkäisevä vaikutus; korvausriski vähentää ennalta esimerkiksi ympäristöriskoksia.

-

*Professori Arto Lahti.* Työryhmällä on ollut myös käytössään Helsingin kauppakorkeakoulun yrittäjäprofessori Arto Lahden antama lausunto vuoden 1997 työryhmälle. Lausunnon (17.3.1997) mukaan ryhmäkanne sisältää periaatteessa positiivisia näkökulmia taloustieteen harjoittajan näkökulmasta, koska periaatteessa ryhmäkanteen tulisi vähentää lainkäyttöön liittyviä transaktiokustannuksia tapauksissa, joissa aiheutettu haitta tai vahinko koskee suurta joukkoa yksityisiä kansalaisia tai yrityksiä. Erityisenä ongelmana Lahden mukaan kuitenkin on, miten instrumentin käyttö rajataan niin, että sitä käytetään juuri sillä alueella, jossa sen tehokkuus on suurin ja transaktiokustannukset alimmat. Jos ryhmäkanteen käyttö laajenee tehokkuusalueen laajemmalle, voi Lahden mukaan seurauksena olla transaktiokustannusten kasvu. Ryhmäkanne voi johtaa massiivisiin oikeusprosesseihin, jotka tukkivat oikeusistuimet ja pakottavat sen kohteena olevan yrityksen ennakoimaan vahingonkorvausmenettelyyn sellaisissakin tapauksissa, joissa perinteinen oikeusprosessi mahdollisesti hylkäisi kanteen. Ryhmäkanteesta ei siis saisi tulla käytännössä kiristyskeino, koska se tällä tapaa kääntyisi alkuperäistä tarkoitustaan vastaan. Kiristyskeinona uudella instrumentilla olisi välitön transaktiokustannuksia lisäävä vaikutus, koska yritykset joutuisivat ennakoimaan ylisuhteisesti ryhmäkanteen riskiin ja liiketoiminnan tehokkuus laskisi.

### 5.7.2 Ruotsin lain esitoissa esitettyjä lausumia

Ruotsissa lainsäädännön tarpeellisuudesta ei tehty empiiristä tutkimusta tai muuta oikeustaloudellista analyysiä, vaan tarveharkinta oli teoreettista oikeussuojakeinojen riittävyyden pohdintaa.

Ruotsin hallituksen esityksessä ryhmäkannelaiksi arvioitiin ryhmäkannelainsäädännön voimaantulon taloudellisia vaikutuksia elinkeinoelämälle lähinnä pienyrityssektorin kannalta. Esityksessä myönnettiin, että ryhmälle menestyksellä ryhmäkannan voi aiheuttaa vastaajalle haitallisia taloudellisia seuraamuksia, erityisesti jos tämä on pienyritys. Esityksen mukaan ei voida myöskään poissulkea, että joku voi yrittää käyttää ryhmäkannamenettelyä perusteettoman sovinnon aikaansaamiseen. Erityisen haavoittuvia ovat pienyritykset. Niiden resurssit joudutaan käyttämään prosessista aiheutuvien kustannusten peittämiseen sen sijaan että ne käytettäisiin tuotantoon. Ruotsin hallituksen esityksen mukaan prosessuaalisten säännösten tuleekin olla niin muotoiltuja, että riski epäasianmukaisesta painostuksesta voidaan eliminoida. Tältä osin viitattiin lakiehdotuksen säännöksiin kantajan oikeudenkäyntikuluvastuusta, ryhmän asiamiehestä, erityisistä prosessinedellytyksistä ja tuomioistuinkontrollista.

Hallituksen esityksessä todettiin, ettei sääntely tule heikentämään pienyritysten kilpailuedellytyksiä, edellyttäen että perusteettomat vaatimukset voidaan eliminoida. Hallituksen esityksessä päinvastoin painotettiin, että esitys itse asiassa omiaan ehkäisemään oikeudenloukkauksia ja siten suosimaan velvoitteistaan huolehtivia yrityksiä ja edistämään yhtäläisten kilpailuolosuhteiden luomista.

Hallituksen esityksessä luvattiin, että lainsäädännön vaikutuksia selvitetään neljän vuoden kuluttua lain voimaantulosta. Selvitys tehdään erityisesti pienyritysten näkökulmasta ja siinä tarkastellaan, onko lain väärinkäyttöä ja oikeudellista kiristämistä (”legal blackmailing”) esiintynyt sekä ovatko vastaajien aseman huomioon ottamista tarkoittavat säännökset täyttäneet tehtävänsä.

*Tietoja Ruotsista.* Työryhmän Ruotsin vierailun (marraskuu 2004) yhteydessä ei tullut esiin, että ryhmäkannelainsäädännön voimaantulolla olisi ollut Ruotsissa ainakaan vielä kansantaloudellisesti havaittavissa olevia, esimerkiksi ruotsalaisten yritysten pörssikursseihin kohdistuvia vaikutuksia. Myöskään edellä kuvatunlaisia väärinkäytöksiä ei esitetty havaitun. Ruotsin elinkeinoelämän edustajat ilmaisivat kuitenkin yllätyksensä siitä, että ryhmäkanteita oli nostettu ja mahdollisista uusista tapauksista oli ollut puhetta julkisuudessa niin nopeasti lain voimaantulon jälkeen. Heidän mielestään tapausten joukossa oli sellaisia, joita ei ollut ennakoitu lakia säädettyä.



### 5.7.3 Vaikutuksista yritysten vastuuseen

Ryhmäkannejärjestelmä saattaisi jossakin määrin kiristää yritysten vastuun toteutumista. Yhä useampi väitetty oikeudenloukkaus saatettaisiin tuomioistuimen tutkittavaksi ja korvausta vaativien piiri laajenisi. Ns. prosessikelvottomien vaateiden osalta ryhmäkanne johtaisi käytännössä siihen, että tuomioistuimen käsiteltäväksi tulisi sellaisiakin asioita, joita siellä ei aikaisemmin ole juuri käsitelty riidan kohteena olevan yksittäisen intressin vähäisyyden vuoksi. Edellä mainittu reparatiivinen vaikutus disi omiaan johtamaan siihen, että yritysten tulisi entistä enemmän ottaa toiminnassaan huomioon oikeudenkäynnin riski, mikä sellaisenaan lisää kustannuksia. Toisaalta ryhmäkannetta kannattavat jäsenet korostivat sitä, että tällaiseen ennalta estävään, preventiiviseen vaikutukseen ryhmäkanteella juuri pyritään. Tarkoituksena nimenomaan on nostaa yritysten toimintastandardeja, kuten parantaa tuotteiden laatua ja estää yritysten toiminnasta aiheutuvat ympäristö- ja muut haitat.

Työryhmässä oli myös esillä kysymys siitä, voisiko ryhmäkannemenettelyn käyttö vaikuttaa tuomittavien vahingonkorvausten määrään. Lähtökohta on, että kysymyksessä olisi puhtaasti oikeudenkäyntimenettelyä sääntelevä, prosessioikeudellinen laki. Sillä ei siten voisi olla eikä ainakaan tulisi olla aineellisoikeudellisia vaikutuksia. Työryhmän kuuleman vahingonkorvausoikeuden asiantuntijan (professori Mika Hemmo) mukaan laki saattaisi kuitenkin johtaa korvausten standardisoitumiseen: jos korvausvaatimuksen esittäjiä on lukuisia, vahingonkärsineitä koskeviin yksilökohtaisiin seikkoihin kiinnitettäisiin ilmeisesti normaalia vähemmän huomiota ja sitä kautta tuomittavat vahingonkorvaukset keskimääräistyisivät.

Jos ryhmäkannetta voitaisiin erityisesti julkisuuden avulla käyttää epäasianmukaiseen painostukseen tavalla, joka poikkeaa tavanomaisista oikeudenkäynneistä, saattaisi tämä johtaa sovintojen kautta ylisuuriin korvauksiin.

Elinkeinoelämän edustajat kiinnittivät tässä yhteydessä huomiota myös vahinkovakuutuspäällikkö Hannu Ijäksen (Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto) kuulemistilaisuudessa esittämiin näkemyksiin. Ijäksen mukaan ryhmäkannetta ei voida tarkastella erikseen, vaan osana laajempaa lainsäädännöllistä kehikkoa, jossa eri tekijät vaikuttavat toisiinsa. Ijäs viittasi kansainväliseen kehitykseen, jossa mm. oikeudenkäyntien kalleus, ns. deep pocket ajattelu tuomioistuimissa (korvauksen maksajiksi haetaan maksukykyisimpiä

yrittäjiä) ja aineettomien vahinkojen korvausmäärien nousu olivat yhdessä vaikuttamassa vahingonkorvausoikeudellisen järjestelmän kriisiytymiseen. Ijäs piti mahdollisena, että ryhmäkanteen käyttöönotto voisi Suomessa osaltaan jouduttaa tällaista kriisiytymistä. Hän piti kuitenkin olennaisen tärkeänä sitä, miten tuomioistuimet tulisivat tällaista lakia käyttämään.

#### **5.7.4 Vaikutuksista oikeudenkäyntien kustannuksiin**

Työryhmässä ei yksityiskohtaisesti keskusteltu siitä, onko ja kuinka paljon ryhmäkanteoikeudenkäynti menettelynä kalliimpi kuin tavanomaiset oikeudenkäynnit. Kustannuksiin vaikuttaa tietenkin se, minkälaiseksi menettely laissa säädetään. Jos esimerkiksi päätöksenteko menettelyn aloittamisesta tai ryhmän määräytymisestä edellyttää laajamittaista ja monivaiheista käsittelyä, on tämä jo omiaan lisäämään kustannuksia. Ryhmäkanteen kantajalle voi aiheutua yksittäiseen oikeudenkäyntiin verrattuna runsaasti lisäkustannuksia myös ryhmän hallinnoinnista, kuten yhteydenpidosta ryhmän jäseniin. Tämä vastasi myös työryhmän tapaamien ryhmäkanteoikeudenkäyntejä ajavien ruotsalaisten asianajajien kokemuksia. Sinänsä selvää on, että ryhmäkanteoikeudenkäynnistä aiheutuu asianosaisille enemmän kustannuksia kuin yksittäisistä oikeudenkäynnistä, mutta toisaalta ryhmäkannemenettelyn kustannuksia ja siten järjestelmästä mahdollisesti saatavaa kustannushyötyä tulee verrata niihin kustannuksiin, joita aiheutuisi useista erillisistä oikeudenkäynneistä. Tällaista vertailevaa kustannusanalyysia ei työryhmällä ole ollut käytössä eikä tästä kysymyksestä voida sen vuoksi esittää tarkempaa kannanottoa.

## **6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ**

### **6.1 Yleistä**

Käsitykset ryhmäkannelain säätämisen tarpeellisuudesta erosivat työryhmässä voimakkaasti. Työryhmän jäsenistä kuluttajia, ympäristöjärjestöjä ja työntekijäjärjestöjä edustavat jäsenet kannattivat ryhmäkannelakia. Elinkeinoelämän edustajat sitä vastoin vastustavat sitä jyrkästi. Osa työryhmän jäsenistä ei ottanut lain säätämisen aiheellisuuteen selvää kantaa.

Keskusteluissa esille tulleet ja edellä selostetut argumentit liittyvät yhtäältä yleisiin ja erityisiin oikeussuojatarpeisiin ja toisaalta sen arviointiin, voiko lailla olla vahingollisia vaikutuksia suomalaisille

yrityksille ja elinkeinoelämälle.

Ryhmäkannejärjestelmää kannattavat katsoivat, että nykyinen oikeudenkäyntimenettely ei tarjoa riittävästi keinoja aiemmin mainittujen kollektiivisten, hajaantuvien tai pirstoutuneiden oikeussuojatarpeiden tyydyttämiseen. Yhteiskunnan kehittyminen, muun muassa entistä suurempien taloudellisten yksiköiden muodostuminen, vastuusuhteiden monimutkaistuminen ja sääntelyn lisääntyminen osaltaan lisäävät tarvetta uusien oikeussuojakeinojen käyttöönottoon. Esitettyjä uhkakuvia ryhmäkannelainsäädännön vahingollisista vaikutuksista pidettiin liioiteltuina eikä niille saanut ainakaan toistaiseksi tukea Ruotsista kokemuksista. Laki tulisi laatia sen sisältöiseksi, että mahdolliset epäkohdat voitaisiin estää. Lain toimivuutta tulisi tarkoin seurata.

Ryhmäkannetta vastustavat tahot eivät pitäneet aiemmin selostetuista syistä lakia oikeussuojajärjestelmän tarpeellisuutta. Nykyinen järjestelmä tarjoaa riittävät keinot edellä tarkoitettujen oikeussuojatarpeiden tyydyttämiseen. Jos uusia keinoja halutaan ottaa käyttöön, tulisi tällöin pyrkiä kalliiden ja monimutkaisten oikeudenkäyntien sijasta kehittää muunlaisia menettelymuotoja, kuten lautakunta- ja sovintomenettelyä sekä pilottikanteita. Nämä jäsenet korostivat myös ryhmäkannejärjestelmään liittyviä riskejä yritysten ja elinkeinoelämän kannalta. Heidän mukaansa ei olisi Suomen hallituksen yrityspoliittisen linjauksen mukaista vaarantaa suomalaisten yritysten toimintaedellytyksiä ja ulkomaisen pääoman saantia suomalaisiin yrityksiin tällaisella lainsäädännöllä.

Työryhmä oli yksimielinen siitä, että edellä mainitut, ryhmäkannejärjestelmän puolesta ja sitä vastaan esitetyt argumentit eivät ole sellaisenaan yhteensovittavissa. Viime kädessä näiden argumenttien punninta ja arvion tekeminen lainsäädännön tarpeellisuudesta on poliittinen päätös.

## **6.2 Eräitä lainsäädännöllisiä vaihtoehtoratkaisuja**

### **6.2.1 Johdanto**

Työryhmän tuli toimeksiantonsa mukaan tarkastella ryhmäkanteen käytettävyyttä kuluttajakauppaa ja ympäristövahinkoja koskeissa asioissa. Lisäksi sen tuli pohtia tarvetta menettelyyn muissa asiaryhmissä. Erityisesti tuli harkita, olisiko menettely käytettävissä kaikissa riita-asioissa vai ainoastaan tietyissä

asiaryhmissä.

Työryhmä toteaa, että kahteen aikaisempaan työryhmän mietintöön sisältyy soveltamisalaltaan erilaiset ehdotukset ryhmäkannelaiksi. Vuonna 1995 valmistuneen mietinnön mukainen lakiehdotus oli soveltamisalaltaan yleinen: lakia olisi voitu soveltaa kaikenlaisten riita-asioiden käsittelyyn. Lakiin ei olisi sisällynyt minkäänlaista oikeusaloittaista rajausta. Ryhmäkanteen käyttöä olisivat rajoittaneet vain ryhmäkanteen käsittelylle asetettavat edellytykset, jotka koskivat lähinnä ryhmäkanteen käsiteltävien vaatimusten samanlaisuutta tai -kaltaisuutta ja ryhmän vaatimusten suuruuden määrittelyä.

Vuonna 1997 valmistuneeseen mietintöön sisältyvä lakiehdotus oli sitä vastoin soveltamisalaltaan rajattu: ryhmäkanteena olisi voitu käsitellä vain vaatimukset, jotka koskivat kuluttajasuhteissa kulutushyödykkeiden virheen oikaisua, vastikkeen alentamista tai sopimuksen purkamista, kuluttajahyödykkeitä koskevien vakiosopimusten tulkintaa tai ehtojen rikkomista sekä ympäristössä aiheutuneita vahinkoja tai ympäristön ennallistamista. Ryhmäkannemenettelyn käyttö olisi rajoitettu sellaisiin asiaryhmiin, joissa työryhmä piti sen tarvetta ilmeisimpänä.

Niin kuin aiemmin on tullut ilmi, myös Ruotsin laki on vuoden 1995 lakiehdotuksen tavoin soveltamisalaltaan yleinen. Samoin Norjan uuden lakiehdotuksen mukainen laki olisi soveltamisalaltaan yleinen.

### **6.2.2 Ei ryhmäkannelakia**

Työryhmän elinkeinoelämää edustavat jäsenet vastustavat ylipäättänsä minkäänlaisen ryhmäkannelain säätämistä. Nämä työryhmän jäsenet pitivät ryhmäkanteen vaikutuksia haitallisina ja korostivat tarvetta kehittää muita keinoja oikeusturvan parantamiseksi ryhmävaadetaukauksissa, erityisesti kuluttajavalituslautakunnan toiminnan tehostamista ja resurssien lisäämistä käsittelyaikojen lyhentämiseksi. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää mahdollisuuksia muutenkin lautakunnan toiminnan tehostamiseksi ja muun muassa sitä, että kuluttajavalituslautakunta voisi käsitellä samaa asiaa koskevat asiat yhdessä. Lisäksi tulisi selvittää ryhmävalituksen käyttöönottoa kuluttajavalituslautakunnassa. Pilottikanteiden osalta tulisi selvittää

mahdollisuuksia oikeudenkäynnin nopeuttamiseksi kiireellisyysluokituksen ja ohivalituksen kautta.

### 6.2.3 Yleinen ryhmäkannelaki

Ryhmäkannetta kannattavat työryhmän jäsenet olivat sitä mieltä, että ryhmäkannelain tulisi olla soveltamisalaltaan yleinen. Lainsäädännön soveltamisalan ei tulisi määräytyä oikeusaloittaisen tarkastelun perusteella, koska ryhmäkanteen tarve saattaa tulla esiin monella eri oikeuden alalla. Vaikka jollakin oikeudenalalla voi esiintyä useimmin ryhmävaatimuksia, ei tämä vähennä tarvetta ryhmäkanteen käyttöön jollakin muulla oikeudenalalla, jossa sellaisia tapauksia on vähemmän.

Oikeusturvaa kehitettäessä periaatteena tulisi olla, että yleisissä tuomioistuimissa tulisi olla käytössä samat kannemahdollisuudet ja menettelytavat oikeudenalasta riippumatta. Samoin yleistä oikeudenkäyntijärjestelmää täydentävänä kaikkien kannetyyppien, suoritus-, vahvistus- ja muotoamiskanteiden (myös kieltokanteiden) käytön tulisi olla periaatteessa mahdollista, jos vaatimus voidaan ylipäättänsä toteuttaa ryhmää koskevana. Se, voidaanko jossakin asiassa ryhmän esittämiä vaatimuksia, kuten samasta perusteesta tai tapahtumasta johtuvia vahingonkorvausvaatimuksia, ratkaista ryhmäkanteen perusteella asiaan liittyvien yksilöllisten tai tapauskohtaisten piirteiden perusteella, on ratkaistava kussakin tapauksessa erikseen ilman, että jokin oikeusala tai kannetyyppi jo etukäteen jätetään lain soveltamisalan ulkopuolelle. Vaikka esimerkiksi vahingonkorvausvaatimukset voivat olla yksilöllisiä, saattaa kuitenkin vahingonkorvausoikeuden vahvistamiseen liittyä koko ryhmää koskevia yhteinen seikasto, joka voisi puoltaa ryhmän puolesta ajettavaa vahvistuskannetta lopullisten korvausvaatimusten jäädessä myöhemmässä vaiheessa sovittavaksi tai vahvistettavaksi.

Edellä sanottu tarkoittaisi sitä, että periaatteessa mikä tahansa sellainen asia, joka voidaan käsitellä yleisessä tuomioistuimessa riita-asiana, voitaisiin käsitellä myös ryhmäkanteena, jos ryhmäkanteen käytölle laissa asetettavat edellytykset vain täyttyisivät.

Sopivan lähtökohdan jatkovalmistelulle voisi tarjota Ruotsin lain mukainen, soveltamisalaltaan yleinen ryhmäkannelaki, joka näin täydentäisi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Ryhmäkannetta koskevien rajoitusten tulisi koskea siis soveltamisalan sijasta ryhmäkanteen käytölle asetettavia edellytyksiä. Näiden tulisi koskea ryhmäkanteella esitettävien vaatimusten samanlaisuutta tai -kaltaisuutta, vaatimusten yhteistä

perustaa ja ryhmän muodostamista. Edellytyksenä tulisi olla myös, kuten Ruotsin laissa, että ryhmäkanteen olisi oltava tilanteeseen parhaiten sopiva prosessivaihtoehto (grupptalan som det bästa processalternativet). Jos oikeusturva saavutetaan tehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin pilottioikeudenkäynnillä tai muuten asianosaisen itsensä nostamalla kanteella, tulisi tätä menettelyä ensisijaisesti käyttää. Ryhmäkanteen käyttö ei olisi myöskään mahdollinen, jos asiaan liittyy liiaksi yksilöllisiä seikkoja tai olosuhteita.

Laissa tulisi kaikin mahdollisin tavoin estää lain käyttö epäasianmukaisena painostuskeinona. Tässä suhteessa oikeudenkäyntikuluvelvollisuudella on ensisijainen merkitys. Ainakin ryhmäkanteen kantajan tulisi vastata vastapuolen oikeudenkäyntikuluista normaalien sääntöjen mukaan. Laissa tulisi kiinnittää riittävästi huomiota myös siihen, miten oikeudenkäyntikuluvastuu kohdistuu ryhmän jäseniin niin, ettei kuluvastuuta voida kiertää valikoimalla kantajiksi ryhmästä sen vähiten kantokykyiset tahot. Lakia valmisteltaessa on harkittava myös mahdollisia ryhmän asiamiehen kelpoisuutta koskevia erityisvaatimuksia samoin kuin sitä, voidaanko ja millä edellytyksin ryhmän käyttämän asianajajan tai muun asiamiehen palkkiosta tehdä erillisiä, yleisistä palkkioperusteista poikkeavia sopimuksia. Tältä osin kysymys on kuitenkin enemmän ryhmän jäsenien kuin ryhmän vastapuolena olevaa vastaajan suojaamisen tarpeesta.

#### **6.2.4 Soveltamisalana kuluttajasuhteet**

Jos yleistä ryhmäkannelakia ei päätetä toteuttaa, niin yksi mahdollisuus olisi kehittää ryhmäkannejärjestelmää osana kuluttajansuojaa. Kysymys tällöin olisi tosin oikeusaloittaisesta soveltamisalasta, mutta se olisi kuitenkin selkeä, laaja ja johdonmukainen.

Perusteluna tälle vaihtoehdolle esitettiin erityisesti, että nimenomaan kuluttajansuojan alalla voi tyypillisimmin ja ehkä lisääntyvässä määrin esiintyä suurella joukolla samanlaisia oikeudellisia vaateita. Niiden arvo yksittäiselle kuluttajalle voi olla vähäinen, mutta yhteenlaskettu intressi huomattava. Kuluttajansuoja on myös kehittyvä ja laajeneva oikeudenala, jossa oikeudenkäytön preventiivinen merkitys samoin kuin prejudikaattien muodostuksen tarve voi olla merkittävä. Kuluttajansuoja ja kuluttajasuhteet muodostavat myös oikeudellisesti selkeän kokonaisuuden, jota kuluttaja-asiamies yhdistää. Kuluttajansuojan alalla on myös laaja neuvontaorganisaatio ja lautakuntajärjestelmä, joka käytännössä merkitsee useimmiten sitä, että asia saatetaan tuomioistuimeen vasta, jos muut riitojenratkaisukeinot ovat epäonnistuneet.

Ryhmäkannelain piiriin tulisi tällöin kuulua kuluttajasuhteita koskevat riita-asiat kuluttaja-asiamiehen toimivaltuuksien mukaisessa laajuudessa. Olisi epäjohdonmukaista rajoittaa lain soveltamisala koskemaan esimerkiksi vain kulutustavaran kauppaa koskevia riita-asioita, sillä ryhmäkanteelle voi olla yhtä lailla tarvetta muissa kuluttajansuojalain tai muun lain mukaisissa kuluttajasuhteita koskevissa riita-asioissa.

Perusteltuna ei pidetty sitäkään, että ryhmäkanteen käyttöä rajoitettaisiin laissa vaatimustyyppin mukaan niin, että kuten vuoden 1997 mietinnön mukaan, vaatimus voisi koskea vain virheen oikaisua, hinnan alennusta tai sopimuksen purkamista, mutta ei esimerkiksi sopimuksen rikkomisesta johtuvaa vahingonkorvausvaatimusta. Tällaiselle erottelulle ei löydy näiden työryhmän jäsenten mukaan riittäviä perusteita.

Jos ryhmäkanne otettaisiin näin käyttöön vain kuluttajansuoja-asioissa, merkitsisi tämä käytännössä sitä, että kysymykseen tulisi kuluttaja-asiamiesaloitteinen viranomaisryhmäkanne. Ottaen huomioon kuluttaja-asiamiehen vahvan lakisääteisen aseman ja yksityisten kuluttajien vähäiset tosiasialliset mahdollisuudet ryhmäkanteen ajamiseen, yksityiselle ryhmäkanteelle tuskin jäisi siten tarvetta. Kuluttajia edustavat jäsenet olivat kuitenkin sitä mieltä, että kuluttajan etujen suojelemiseksi toimivilla rekisteröidyillä yhdistyksillä tulisi olla ainakin toissijainen kanneoikeus niissä tapauksissa, joissa kuluttaja-asiamies on kieltäytynyt nostamasta ryhmäkannetta. Tältä osin viitattiin järjestöjen nykyiseen toissijaiseen vireillepano-oikeuteen kieltomenettelyssä (Laki eräiden markkinaoikeudellisten asioiden käsittelystä 1528/2001 5 §).

### **6.2.5 Soveltamisalana lisäksi ympäristövahinkoasiat**

Useat työryhmän jäsenet, mukaan lukien kuluttaja- ja työntekijäjärjestöjä edustavat jäsenet, olivat sitä mieltä, että myös ympäristövahinkoasioiden tulisi joka tapauksessa kuulua ryhmäkannemenettelyn piiriin. Ympäristöoikeuskin on kehittyvä ja laajeneva oikeudenala, jossa oikeudenkäytön preventiivinen merkitys on erityisen tärkeä. Ympäristövahingot ovat usein rahallisesti vaikeasti arvioitavissa. Ympäristömenetysten jälkikäteinen korjaaminen on lisäksi kallista ja vaikeaa sekä usein myös mahdotonta. Siten preventiivisen tavoitteen merkitys saattaa korostua ympäristövahinkoasioissa jopa kuluttajasuhteita vahvemmin.

Kuluttaja-asioiden tapaan myös ympäristövahingot voivat kohdistua laajaan henkilökoukoon ja synnyttää samasta perusteesta määräytyvän laajan vahingonkärsijäryhmän. Huomattavakin saastumisvahinko voi

pilkkoutua vähäisiksi osavahingoiksi ja siten käytännössä korvaussuojan ulottumattomiin.

Myös ympäristöasiat muodostavat oikeudellisesti eriytyneen kokonaisuuden, jonka osalta oikeussuojan tarve on todettu erikseen mm. Ruotsin ryhmäkannelaissa. Ympäristövastuun toteuttamiseksi käytettävissä olevien keinojen tulee vastata ympäristön lisääntyneestä käytöstä johtuvia oikeussuojatarpeita.

### **6.3 Kysymys opt-in tai opt-out -vaihtoehdosta**

Toimeksiannon mukaan työryhmän tuli tarkastella sitä, miten määräytyisi se, keitä henkilöitä ryhmäkanteeseen annettava ratkaisu koskisi.

Työryhmä toteaa, että vuoden 1995 ehdotus perustui opt-out -vaihtoehdolle eli ryhmäkanteen johdosta annettava tuomio olisi sitonut kaikkia ryhmän jäseniä, jotka eivät ole irrottautuneet ryhmästä. Vuoden 1997 ehdotus rakentui sitä vastoin opt-in -vaihtoehdolle eli tuomio sitoi niitä ryhmän jäseniä, jotka olivat pyytäneet asian käsittelemistä ryhmäkanteena ja niitä, jotka olivat ilmoittautuneet ryhmään. Samalle ratkaisulle perustuu myös Ruotsin ryhmäkannelaki. Norjan uuden lain mukaan pääsääntönä on se, että ryhmäkanne sitoo niitä ryhmän jäseniä, jotka ovat rekisteröityneet ryhmän jäseniksi. Tuomioistuin voisi kuitenkin päättää, että ns. prosessikelvottomien (vähäisten vaateiden) osalta rekisteröintiä ei tarvita.

Mikäli Suomessa ryhdyttäisiin valmistelemaan ryhmäkannelakia, lähtökohtana tulisi myös olla opt-in vaihtoehto. Tämä vastaisi parhaiten sitä periaatetta, että oikeussuojaa annetaan vain sitä hakeville. Tämä malli olisi myös vastaajan kannalta ennustettava. Vastaajalla olisi tällöin käsitys siitä, ketkä ovat ryhmän jäseniä ja vastaaja voisi etukäteen arvioida tuomion taloudellisia ja muita vaikutuksia.

Osa työryhmän jäsenistä katsoo, että mahdollisessa jatkovalmistelussa tulisi harkita Norjan lakiehdotuksen tavoin myös sitä mahdollisuutta, että vähäisten, ns. prosessikelvottomien vaatimusten osalta ryhmään ilmoittautumista ei vaadittaisi. Tätä perustellaan muun muassa sillä, että ilmoittautumisvaatimuksen asettaminen tällaisille vaateille saattaa tosiasiallisesti heikentää ryhmäkannejärjestelmän tehoa ja olla kohtuuton esimerkiksi passiivisten kuluttajien kannalta.



## TYÖRYHMÄN JÄSENTEN LAUSUMIA

Eräät työryhmän jäsenet ovat lisäksi lausuneet seuraavaa:

### **Lakiasiainjohtaja Anne Leppälä-Nilsson ja osastopäällikkö Leena Linnainmaa**

#### *Ryhmäkanne tarpeeton ja haitallinen*

Elinkeinoelämän edustajat Anne Leppälä-Nilsson ja Leena Linnainmaa pitävät ryhmäkannetta tarpeettomana ja haitallisena. Työryhmä ei ole osoittanut ryhmäkanteelle olevan tarvetta Suomen oikeus- tai yhteiskuntajärjestelmässä taikka ryhmäkanteen saavan aikaan tosiasiallista hyötyä. Ryhmäkannemenettelyn kielteiset vaikutukset olisivat niin merkittäviä, että niiden selvittäminen ja arviointi olisi välttämätöntä ennen lainvalmistelun aloittamista.

Suomen kuluttajansuojajärjestelmä on tehokas ja toimiva. Kuluttajilla on käytössään monipuoliset mahdollisuudet oikeussuojan saamiseksi. Erityisesti erilaiset lautakuntatyypiset elimet mahdollistavat ongelmien tehokkaan ratkomisen. Lainsäädännöllä ehkäistään tehokkaasti ongelmien syntymistä ennalta, esimerkkeinä tästä ovat tuoteturvallisuus- ja ympäristölainsäädäntö. Myös viranomaisvalvonta on Suomessa toimiva.

Ryhmäkannehanke perustuu virheelliseen yleistykseen, että yritykset rikkoisivat järjestelmällisesti lakia. Tosiasiassa pääosa epäselvyyksistä selviää kuluttajan tehtyä yritykselle virheilmoituksen. Yrityksillä on ohjeistus reklamaatioprosessien hoitamisesta, ja hyvä reklamaatioiden hoitaminen on yrityksille välttämätöntä kireässä kilpailussa menestymiseksi. Ongelmatilanteista suurin osa ratkeaa viranomaisten ja yritysten välisissä neuvotteluissa. Hyvin pieni osa riitaisuuksista jää ratkaisematta neuvotteluteitse ja etenee lautakuntamenettelyihin tai oikeudenkäynteihin.

#### *Ryhmäkannetta ei korjaisi ongelmayritysten toimintaa*

Järjestelmällinen lain rikkominen on marginaalinen ilmiö, johon ryhmäkanteella ei pystytäkään vaikuttamaan. Ongelmayritysten sijasta ryhmäkanteen kohteeksi joutuisivat tunnetut, vakavaraiset yritykset. Ne saattavat

taipua ryhmäkanteella kiristämisen edessä välttyäkseen kielteiseltä julkisuudelta ja pitkiltä oikeusprosesseilta. Tämä ns. deep pocket –ilmiö tulisi epäilemättä esille myös Suomessa. Ongelmayritysten sijasta kielteiset vaikutukset kohdistuisivat nimenomaan niihin yrityksiin, jotka jo nyt noudattavat lakeja ja määräyksiä sekä kuluttajavalituslautakunnan ja muiden ratkaisuelinten suosituksia. Tahalliset väärinkäytöstilanteet liittyvät sellaisiin yrityksiin, joiden toiminta on päättymässä tai muuten häiriötilassa eivätkä siten käytännössä sovellu ryhmäkanteen kohteeksi.

### *Ryhmäkanteen painostuskeinona*

Ryhmäkannekäytäntö on osoittanut, että asian vireillepanon tarkoituksena ei läheskään aina ole oikeussuojan saaminen tuomioistuimen päätöksellä. Sen sijaan tarkoitus on vastaajana olevan yrityksen kulujen kasvattaminen ja imagon vahingoittaminen siinä määrin, että yrityksen kannattaisi suostua sovintoon ja perusteettomienkin korvausten maksuun. Silloin yritys säästyy ryhmäkanteen aiheuttamalta ikävältä julkisuudelta ja suurelta työltä. Tällaista menettelyä ei pidä lainsäädännöllä suosia.

### *Suomalaisten yritysten kilpailukyky heikkenisi*

Suomalaisten yritysten kilpailukyvyn säilyttäminen edellyttää, ettei yritysten riskejä lisätä tarpeettomasti. Ryhmäkanteen yritysvaikutuksia ei ole selvitetty. Kun Suomen tärkeimmissä kilpailijamaissa ei Ruotsia lukuunottamatta ole käytössä yleistä ryhmäkannetta, lakiuudistus lisäisi suomalaisten yritysten kuluja suhteessa kilpailijamaiden yrityksiin. Koska ryhmäkannelainsäädäntö lisäisi yritysten kustannuksia, se vähentäisi Suomen houkuttelevuutta yritysten sijaintipaikkana ja myös heikentäisi ulkomaisen pääoman saantia.

EU:ssa ei ole vireillä hanketta ryhmäkanteen edistämiseksi. EU:ssa pyritään kehittämään tuomioistuimen ulkopuolisia riidanratkaisukeinoja, missä kehityksessä Suomen kuluttajansuojajärjestelmä on esikuvana. Ehdotus ryhmäkanteesta olisi ristiriidassa EU:ssa omaksuttuihin kuluttajansuojan kehittämisen suuntiin nähden.

Helsingin pörssissä listattujen yritysten ulkomaalaisomistus on poikkeuksellisen suuri. Kansainvälisillä sijoitusmarkkinoilla ryhmäkanteen käyttöönotto heikentäisi suomalaisten osakkeiden kiinnostavuutta

sijoituskohteena.

### *Nykyjärjestelmän kehittäminen ensisijainen toimenpide*

Suomen kuluttajansuojajärjestelmän mahdollisia puutteita ei ole tarkemmin selvitetty eikä siten myöskään analysoitu niitä toimenpiteitä, joilla järjestelmää voitaisiin joustavasti ja kustannustehokkaasti kehittää. Suomessa ei ole 1990-luvun ryhmäkannehankkeiden jälkeen tapahtunut sellaisia lainsäädännöllisiä tai yhteiskunnallisia muutoksia, jotka puoltaisivat ryhmäkanteen tarpeellisuuden uudelleen arviointia.

Ryhmäkanne ei poista kuluttajansuojajärjestelmän mahdollisia ongelmia, vaan luo yrityksille uusia kustannuksia. Kehittämistoimet olisi kohdistettava sinne, missä ongelmia on havaittu. Työryhmä ei ole osoittanut mitään konkreettisia epäkohtia.

Uusien monimutkaisten, vaikutuksiltaan tuntemattomien järjestelmien sijasta toimenpiteenä tulisi olla nykyjärjestelmän kehittäminen, kuten kuluttajavalituslautakunnan toiminnan tehostaminen ja riittävien resurssien turvaaminen, kunnallisen kuluttajaneuvonnan resurssien varmistaminen sekä ns. pilottikanteiden kehittäminen esimerkiksi ohivalitusjärjestelmän avulla.

### *Ryhmäkanne kallein ja hitain oikeussuojatie*

Ryhmäkanne ei poista oikeudenkäynnin kalleuteen ja hitauteen liittyviä ongelmia, sillä ryhmäkanneoikeudenkäynti olisi huomattavasti kalliimpi kuin esimerkiksi menettely kuluttajavalituslautakunnassa. Lisäksi ryhmäkannemenettely on hidasta, koska aikaa kuluu ryhmän muodostamiseen ja ryhmän jäsenten vaatimusten samankaltaisuuden arviointiin.

### *Ryhmäkanne ei sovellu vahingonkorvausten määräämiseen*

Ryhmäkanne edellyttää, että ryhmän jäsenillä on samankaltainen vaatimus. Tämä edellytys ei täyty varsinkaan henkilövahingoissa, joissa kunkin kärsimä vahinko on yksilöllinen saadun vamman mukaisesti, eikä korvauksia voi määrätä kaavamaisesti. Myöskään arvopaperisijoittamiseen liittyviin vahingonkorvausvastuiden määrittelyyn ryhmäkanne ei sovellu vahinkojen yksilöllisyyden vuoksi. Toisaalta

korvausvastuun peruste ei selvissä tuotevastuutilanteissa ole ongelmallinen eikä sen määrittelyyn tarvita ryhmäkannetta.

### *Kansainväliset kokemukset eivät tue ryhmäkanteen toimivuutta*

Ryhmäkanne toisi Suomen oikeusjärjestelmään siihen kuulumattomia vieraita piirteitä. Ei myöskään ole riittävästi selvitetty, mitä vaikutuksia ryhmäkanteella olisi Suomen oikeusjärjestelmään kokonaisuutena. Ruotsin kokemukset jo lain lyhyeltä voimassaoloajalta osoittavat, että ryhmäkanneasioita otetaan esiin asianajajavetoisesti ja julkisuutta hyväksi käyttäen. Yhdysvalloissa ryhmäkanne korvaa muuten puutteellista kuluttajansuojajärjestelmää. Sielläkin on havaittu ryhmäkannejärjestelmän haitalliset vaikutukset, ja ryhmäkanteen kohtuullisuuden tähtäävä laki (Class Action Fairness Act) on hyväksytty helmikuussa 2005.

### *Työlainsäädäntö ja ryhmäkanne*

Työlainsäädännön muutokset valmistellaan Suomessa kolmikantamenettelyssä, joten työlainsäädäntöön liittyviä asioita ei olisi tullut sisällyttää mietintöön.

### **Asianajaja Pekka Puhakka**

Puhakka toi esiin ryhmäkanteeseen liittyviä asianajo-oikeudellisia näkökohtia.

Asianajolain 5 §:n 1 momentin mukaan asianajajan tulee kaikessa toiminnassaan noudattaa hyvää asianajotapaa. Suomen Asianajajaliitto on vahvistanut hyvää asianajotapaa koskevat ohjeet, jotka edustavat vakiintunutta käsitystä siitä, miten asianajotoimintaa on suhteessa eri tahoihin hoidettava. Ohjeet ovat osoittautuneet vuosien saatossa hyvin kestäviksi ja prosessuaalista lainsäädäntöä suunniteltaessa tulisi huomioida se, että asianajajat voivat myös jatkossa uuden lainsäädännön mukaisesti toimiessaan noudattaa näitä ohjeita.

Asianajajan ja päämiehen välisessä suhteessa luottamus on kaikkein keskeisin elementti. Ryhmäkanteen säätämistä harkittaessa olisi myös pohdittava, miten tämä luottamussuhde voidaan luoda ja säilyttää tilanteessa, jossa ryhmien koko voi olla huomattavan suuri.

Ohjeiden 18 §:n mukaan asianajajan on oltava päämiehelleen uskollinen ja lojaali. Vaikka määräys ei velvoita kaikessa noudattamaan päämiehen tahtoa ja toiveita, on lähtökohtana luonnollisesti, että asianajaja noudattaa päämiehensä toimiohjeita lain ja hyvän asianajotavan osoittamissa rajoissa ja päämiehen edun mukaisesti. Olisi syytä tutkia, miten toimiohjeiden antaminen olisi ryhmäkanteessa käytännössä mahdollista ja miten keskenään ristiriitaisiin toimiohjeisiin pitäisi suhtautua sekä miten ryhmän jäsenten keskinäiset intressiristiriidat voitaisiin selvittää.

Ohjeiden 21 §:n mukaan asianajajan on annettava sopivin tavoin tietoja päämiehelleen tehtävän täyttämiseen liittyvistä seikoista. Näitä koskeviin tiedusteluihin on vastattava asianmukaisesti ja viivytyksettä. Elleivät asian kiireellisyys tai muut painavat syyt estä, on asianajajan alistettava päämiehensä oikeutta koskevat tärkeät toimenpiteet, niin kuin sovinnon ehtojen hyväksyminen, päämiehen harkittavaksi ja ratkaistavaksi. Olisi tärkeää selvittää, miten näiden ohjeiden noudattaminen olisi ryhmäkanteessa mahdollista.

Onko ajateltavissa, että asianajaja ajaa koko ryhmän etua, mutta hänen ei kuitenkaan tarvitsisi noudattaa päämiessuhteeseen liittyviä hyvää asianajotapaa koskevia ohjeita suhteessa kaikkiin ryhmän jäseniin?

Ryhmäkanteet muodostuisivat yksittäisinä oikeudenkäynteinä pääsääntöisesti hyvin kalliiksi. Kuluvastuusäännöksillä olisi tällöin oleellinen merkitys. Ruotsin mallin mukaan vastuu kantajapuolella olisi pääsääntöisesti ryhmän edustajalla. Tämä aiheuttaisi ryhmän edustajalle niin suuren taloudellisen riskin, että pohdittavaksi tulisi luonnollisesti jonkinlainen ”riskisopimus” asianajajan kanssa. Suomen asianajajaliiton vahvistamien asianajopalkkioiden määräämisperusteiden mukaan palkkio voidaan – milloin erityistä aihetta on – ennakolta sopia määräosaksi siitä, mitä tehtävällä päämiehelle saavutetaan tai tehdä sopimus erityisen hyvityksen suorittamisesta asianajajalle siinä tapauksessa, että tarkoitettu tulos saavutetaan. Vaikka tällaisia sopimuksia olisi pidettävä lähtökohtaisesti sitovina, saattavat ne helposti muodostua kohtuuttomiksi ja muutoin hyvän asianajotavan kannalta hylättäviksi. Useissa maissa ne ovat kiellettyjä kokonaan. Jutun lopputulokseen liittyvä voimakas henkilökohtainen taloudellinen intressi ei ole ongelmaton asianajajalle, jonka on aina ajettava juttua ainoastaan päämiehensä etua ajatellen.

**Lakimies Arjo Suonperä**

Työmarkkinoilla on ryhmäkannetyyppinen järjestely toiminut jo 60 vuotta työehtosopimusasioissa työtuomioistuimessa sen poikkeuksellisen asianosaisjärjestelyn vuoksi. Ammattiliitot kantavat ja vastaavat siellä jäsentensä puolesta omissa nimissään. Ryhmäkanteella, erityisesti järjestökanteena ja opt-out -tyyppisenä, olisi yleisissä tuomioistuimissa täydentävänä oikeuskeinona käyttöä myös työmarkkinoilla järjestäytymättömän kentän ja ulkomaisen työvoiman työehtojen valvonnassa. Ryhmäkanejärjestelmän tarpeellisuutta korostaa työvoiman liikkuvuuden kasvu EU-jäsenyyden seurauksena, mikä on tuonut runsaasti järjestäytymätöntä työvoimaa Suomeen.

Ryhmäkannesääntelyn osalta totean lisäksi, ettei ryhmäkanteen nostamisedellytyksiä tule tehdä niin vaikeiksi, että niillä luodaan huomattavia lisäkustannuksia ja aikaviivettä tai todellisuudessa olennaisesti rajoitetaan ryhmäkannemahdollisuuksia. Esimerkiksi pakollisia ensisijaisuusedellytyksiä pilotti- tai yksilöllisten kannemahdollisuuksien tms. osalta, jotka ryhmäkanteen hakija joutuisi todistelemaan, ei tämän vuoksi voida asettaa.